

SZŐNYINÉ SZERZŐ KATALIN*

TIZENNYOLC SZEMELVÉNY A ZENÉSZETI LAPOK (1860-1876) ÉS ERKEL FERENC KAPCSOLATÁNAK TÖRTÉNETÉBŐL

Bevezetés

A lapszerkesztő id. Ábrányi Kornél

Id. Ábrányi Kornél (1897) [Wikimedia Commons](#)

A XIX. század magyar zenetörténetéről szóló könyvek, tanulmányok egyik sokat emlegetett, valódi jelentőségéhez mérten mégis kevésbé méltatott szereplője *id. Ábrányi Kornél* (1822-1903), akinek sokirányú munkássága meghatározó jelentőségű volt a 19. század magyar zenei mozgalmaiban.

A zenetörténeti irodalom alapján kirajzolódó Ábrányi-kép a háttérből irányító „szürke eminenciás” portréját vetíti elénk, aki Liszt és Wagner magyarországi baráti körének tagjaként a magyar főváros zenei intézményeinek fontos szereplője volt, jóllehet többnyire csupán az események egyik mellékszereplőjeként bukkant fel. A vitatható értékű, valószínűleg már a kortársak által kiérdemelt állandó szókapcsolatot – Ábrányi “a zenei élet mindenese” – nem cáfolják, csupán némileg

árnyalják azok a munkák, melyek tevékenységét zeneszerzőként, zenei íróként, vagy zenepedagógusként méltatják.¹

Az egyetlen mindmáig érvényes, az Ábrányi-életmű valódi jelentőségét megragadó értékelés Szabolcsi Bence tollából született, aki “A XIX. század magyar romantikus zenéje” c. alapvető munkájában² vázlatosan bár, de fő vonásaiban mégis a lényeges hangsúlyokat láttatva, a harcos szervezőt, saját kora krónikását kidomborítva jelenítette meg hősünket, abban a fontos szerepkörben, melynek hivatott betöltésével Ábrányi a 19. századi magyar zenei élet egyik meghatározó vezéralakjává vált.

A következő tanulmány – tizennyolc Ábrányi által írt Erkelre vonatkozó szemelvény közreadásával - annak a nagy muzsikusi elődnek állít emléket, aki az első magyar zenei szaklap, a Zenészeti Lapok megalapítójaként és főszerkesztőjeként (1860-1876), a magyar zenei publicisztika minden műfajában nagy formátumú gondolkodóként, hazai és külföldi kortársaihoz való viszonyában pedig európai látóköri művelődéspolitikusként szolgálta a magyar zene ügyét.

Az életút fő állomásai

Id. Ábrányi Kornél 1822. október 15-én született a Szabolcs-megyei Szentgyörgy-Ábrányban, eredeti családi nevén lászlófalvi és mikeföldi *Eördögh* Alajos fiaként.³ Az apa Szabolcs vármegye főjegyzője, majd alispánja volt, aki egyik birtokáról 1843-ban változtatta a család nevét „Ábrányi”-ra. Otthonuk a reformkori magyar szellemi élet egyik központja volt, ahol „[...]a pazar fénnel bútorozott termek, a gazdag könyvtár, mely a legrégibb classikusoktól elkezdve a legújabb irodalmi termékeket mind magában foglalta, továbbá a zajos élet, művelt utazók látogatása”⁴ [kurzíválás most és a továbbiakban: SzK] jellemezte azt a színteret, mely Ábrányi Kornél gyermekkorát a műveltség és a jólét sugárzó meleg családi élet biztonságával megajándékozta. A család vendégei között megfordultak Ábrányban a magyar verbunkos hőskorának legendás képviselői: „*Lavotta tíz évig tartózkodott*

¹ Lásd az id. Ábrányi Kornél működésével foglalkozó legfontosabb szakirodalmat: Legáný Dezső: Liszt Ferenc Magyarországon, 1869-1873, Budapest, 1976; Uő: Liszt Ferenc Magyarországon, 1874-1886, Budapest, 1986;

Uő: A Zeneakadémia születése, - In: Magyar Zenetörténeti Tanulmányok, szerk. Bónis Ferenc, Budapest, 1969; Uő: Erkel és Liszt Zeneakadémiája (1876-1877), In: MZT, szerk. Bónis F., Budapest, 1973; Berlász Melinda: Zenetörténet tanítás a Zeneművészeti Főiskolán (1875-1945), - In: A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola 100 éve, szerk. Ujfalussy József, Budapest, 1977; Szekeres Kálmán: A magyar zenetudomány története a XIX. században, é. n. 69-81. (Kézirat a MTA Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténeti Osztályán.); Gulyásné Somogyi Klára: Ábrányi Kornél a Zeneakadémián, - In: Fejezetek a Zeneakadémia történetéből, szerk. Kárpáti János, Budapest, 1992, 7-68.

² Szabolcsi Bence: i. m. Budapest, 1951, 117-123.

³ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái, I. k., Budapest, 1891, 30. - Itt említjük meg, hogy az „id.” korjelző szócska csak Ábrányi azonos nevű fiának a közéletben való megjelenését követően jelent meg Ábrányi névhasználatában. Mivel e tanulmányban fia munkásságával nem foglalkozunk, a továbbiakban eltekintünk az „id.” szócska főszövegben való használatától.

⁴ Szinnyei József: Magyar írók, i. m. 30. - Részlet a fivér, Ábrányi Emil (1820-1850) életrajzából.

Ábrányban és a magyar Orpheus az öreg Ábrányinak hagyományozta híres Straduari [!] hegedűjét⁵...[de] Martinovics⁶, Bihari és Boka [is]) rendes vendégek voltak Ábrányban.”

Ábrányi a maga módszeres zenei tanulmányai kezdetére egyik önéletrajzi írásában így emlékezett vissza: “[...] kora gyermekéveimben német, cseh nevű s születésű zenetanítók fegyelme alatt nyögtem, kik egy kukkot sem értettek a magyar nyelvből, egyet kivéve, akinek szintén nem volt ugyan magyar neve (Kirch János), de jobb magyar volt s több érzékkel bírt már akkor a magyar zene iránt, mint talán összes kollegái az országban.”⁷

Már indulásakor szembesülhetett tehát Ábrányi a korabeli Magyarország zenei művelődésének sajátos kettősségével: a vidéki nemesi kúriákon hallható magyar verbunkos zenét, mint ahogy azt az otthonukban megforduló cigányzenészek zenélési gyakorlata bizonyította, zeneileg írástudatlan, vagy fél analfabéta naturalista muzsikások közvetítették, a mesterség európai hagyományait ugyanakkor jobbára idegen származású, az asszimilálódás útján éppen csak elinduló városi zenemesterektől lehetett elsajátítani. Ilyen volt *Kirch János* (1810-1863), a nagykárolyi zeneiskola tanítója, különös programadású magyar zongoraábrándok szerzője, majd őt követően *Dolegni Vilmos* nagyváradi egyházzenesz, akitől zongoraleckéket vett a hamarosan zeneszerzői terveket is szövögető fiú.

Szerencsés véletlen, hogy Ábrányi igen korán, szülei nagyváradi házában találkozott a fiatal Erkel Ferencel, akinek elementáris zongorajátéka, a korabeli európai zene valamennyi fontos áramlatát képviselő repertoárja, a magyar zene jövőjéről alkotott nagyszabású elképzelései, életre szóló távlatokat nyitottak meg számára. Így ír erről: „A 30-as évek első felében a kolozsvári színtársulat s annak operája is rendesen egy pár hétre terjedő kirándulást tett a téli évadban Nagyváradra, mely város szintén egyike volt az időben a magyar szellemi élet fellendítőinek. 1834-35-ben is ellátogatott oda Erkel Ferencel, mint a társulat karnagyával. Ekkor nyílt legelőször alkalmam, mint még serdülő ifjúnak őt megismerhetni, kihez később a művészeti ténykedések egész sora csatolt [...], sőt szerencsés is valék akkor pár hónapig a zongorajátékban tanítványa lehetni.”⁸ -

⁵ Közülük Lavotta János (1764-1820) még Ábrányi születése előtt, 1804 és 1816 között lehetett tartós vendég Ábrányban, mint apja hegedűtanára. – V. ö. Brockhaus-Riemann Zenei Lexikon 2. kötet, 1984, 396.; id. Ábrányi Kornél: A magyar zene a 19-ik században, Budapest, 1900, 9.

⁶ A felsorolt művészek közül Bihari János (1764-1827) valószínűleg már nem aktív muzsikusként, hanem csak eltartott, beteg emberként lehetett jelen a gyermek környezetében. Boka Károly (1818-1860) és Martinovics Péter (?-1858) azonban a kor híres cigánymuzsikusaiként – a más forrásokban is említett – Dombi Marcival és Bunkó Ferencel együtt Ábrányi gyerekkorának hiteles szereplői voltak. – V.ö.: id. Ábrányi Kornél: A magyar zene, i. m. 127.

⁷ Id. Ábrányi Kornél: A magyar zene, i. m. 14.

⁸ Az Erkel Ferencel való találkozás időpontját az Erkel-irodalom, különösképpen Németh Amadé kutatásai az 1830-as évek első felére valószínűsítik. – V.ö. Németh Amadé: Erkel Ferenc életének krónikája, Budapest, 1973, 24.; Ugyanakkor maga Ábrányi csak 1834-35-re datálja azokat a találkozásokat, melyek pályaválasztását döntő módon befolyásolták: V.ö. Ábrányi Kornél: Erkel Ferenc élete és működése, Budapest, 1895, 16. ;

Szinnyei József, aki kortársként még személyes adatfelvétel alapján írta meg Ábrányi életrajzát, röviden így kommentálja az Erkel Ferencsel való megismerkedés nagy jelentőségét: *“Ő neki tulajdonítható, hogy Ábrányi Kornél végre szilárd elhatározottsággal a zeneművészetnek szentelte életét.”*⁹

A pályaválasztás történetében még egy emlékeztető epizódról kell említést tennünk. 1834-ben az akkor már országos hírnévű *Rózsavölgyi Márk* (1789-1848) hegedűművész és zeneszerző is ellátogatott az Ábrányi-család nagyváradi otthonába. A házigazda 12 éves fiacskája saját, magyaros témájának eljátszásával kedveskedett a vendégnek, aki először jósolta meg, hogy a gyermekből *“[...]egykoron még lelkes munkása, fontos tényezője lesz a magyar zeneművészetnek.”*¹⁰

A prófécia beváltásáig azonban még hosszú volt az út. A serdülő Ábrányinak először apja ellenállását kellett leküzdenie. Az apa nagyon is valós, emberileg érthető okokból ellenezte fia zenei terveit. A magyar zenészek korabeli perifériális társadalmi helyzete nem kecsegtetett olyan fényes jövővel, mint a vármegyei jurátus karrier. A fiúnak a családi tervek szerint először a “kötelező iskolákat” kellett elvégeznie, s bár nagyváradi középiskolás éveiben zenei tanulmányokat is folytatott, pályaválasztási terveit egyelőre titokban kellett tartania. Valószínűleg Erkel életrajzában saját önéletrajzi emlékei törhettek fel, amikor Erkel diákéveiről így írt: *„Ferenc atyja is azért úgy gondolkodott: legyen fiából jó zenész, műkedvelő, de [...] nézzen oly pálya után, mely bent a hazában a megélhetést biztosítja. Legyen prókátor, mérnök, doktor, vagy kereskedő, de a zene után ne kíváncsion megélni. [A fiú] nem ellenkezett, de ez idő alatt mindig ott hordta szívében [...] a titkos szent szikrát.”*¹¹

A zene mellett korán kinyílt Ábrányi érdeklődése a társművészetek, a színház és az irodalom iránt is. Az 1830-as évek nagy élményei között tartja majd egykor számon Déryné nagyváradi vendéglátóit, aki művészként jól tudta *“[...]miként kell az egyéniségből folyó természet adta genialitás kisugárzásával a hallgatóságot elragadni”*,¹² de éppilyen mohón figyelte Kisfaludy Sándor, Bajza József, Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály költészetének jelentkezését is. Barátaival együtt lelkesülten olvasta a reformkori magyar költészet remekeit, kívülről megtanulta a Zalán futása egész fejezeteit.¹³

A zenei, irodalmi, színházi impulzusok szomszédságában Ábrányi még egy jelentős, egész későbbi gondolkodásán nyomot hagyó tragikus eseménysort is átélt. Az 1830-31-es lengyel szabadságharc leverése után – több hullámban – lengyel

⁹ Szinnyei József, i. m. 35.

¹⁰ Id. Ábrányi Kornél: A magyar zene, i. m. 109.

¹¹ Lásd Ábrányi 1895-ben írt Erkel monográfiáját: Erkel Ferenc élete és működése, 13-14.

¹² Id. Ábrányi Kornél: A magyar zene, i. m. 66.

¹³ Id. Ábrányi Kornél: A magyar zene, i. m. 61-62.

emigránsok érkeztek Magyarországra.

Az eltiport nemzet képviselőit nagy rokonszenvvel fogadják szerte az országban. Ábrányi személyes otthoni emlékei alapján vethette később papírra: *“Az előkelőbb magyar nemesi kúriák, melyek az akkori időben még mindmegannyi bevehetetlen várát képezték a magyar nemesi szabadságnak: telve voltak mindenféle társadalmi állású lengyel menekültekkel, kik ott mindenkor oltalmat, segélyt s biztonságot találtak [...]”*¹⁴

A nagyváradai középiskolai tanulmányok után Ábrányi 1841-ben felkerült Pestre, ahol apja kívánságának eleget téve az egyetemen jogi tanulmányokat folytatott. A 19 éves fiatalember már 1841-ben módot talált rá, hogy nyomtatásban is megjelentesse zongorára írt „Magyar ábránd” című művét.¹⁵ 1842-ben zongoristaként debütált Nagyváradon.

1843-ra végre megtört az apai ellenállás: Ábrányi Kornél nagyobb nyugat-európai zenei tanulmányútra indulhatott.¹⁶ *“Beutazta Német-, Francia-, Angolországot, Belgiumot, Hollandiát s végre Párisban telepedett le, hol majd egy évet töltött [...], eltökéllett szándéka lévén ott magát a művészetben kiképezni, egy ideig Kalkbrennertől s utóbb Chopintól vett leckéket;”*¹⁷ Chopinról szóló emlékei között meghatottan emlékezik majd a lengyel mester utolsó nyilvános fellépésére a párizsi Erard-teremben 1844-ben. A közelebbi dátum nélkül felidézett koncerten a nagy lengyel romantikus költő, Adam Miczkiewicz (1798-1855) is ott ült az első sorban, akinek heti francia nyelvű előadásain, mint egy szabad egyetemen, az ifjú Ábrányi szintén rendszeresen részt vett.

¹⁴ Id. Ábrányi Kornél: Életemből és emlékeimből, 1897, 15-16.

¹⁵ A műről fennmaradt forrás hiányában csak sejthető, hogy a darab Ábrányi tanárának, Kirchnek, vagy esetleg Erkelnek a hatását tükrözhetette. – V. ö. Eckhardt Mária: Magyar fantázia, ábránd, rapszódia a XIX. század zongoramuzsikájában. – In: Magyar Zene, 1983/2, 133.

¹⁶ Sággh József: Magyar zenészeti lexicon. Enzyklopediai kézikönyv, Budapest, é. n. [1879], 10. – Sággh József (1852-1922), zeneíró és tanár, Ábrányi Kornél tanítványa.

¹⁷ Kalkbrenner, Friedrich (1785-1849): német zongoraművész és zeneszerző, 1824-től Párizsban Pleyel zongoragyárának résztulajdonosa. – Chopin, Frydrik (1810-1849), Párizsban működött nagy lengyel zeneszerző és zongoraművész (Szabolcsi): tanítványai körében Ábrányi Kornél 1843 végére tehető párizsi látogatásainak, „a nagy művészi génusz közelében néhány hónapig” töltött „felejthetetlen órák”-nak sajnálatos módon a külföldi Chopin irodalomban nincs nyoma. – V. ö. Id. Ábrányi Kornél: Érintkezésem Miczkiewicz Ádámmal. (1844-45), in: Uő: Életemből és emlékeimből, i. m. 15-23; továbbá Major Ervin: Chopin és Magyarország. – In: Fejezetek a magyar zene történetéből, közreadja Bónis Ferenc, Budapest, 1967, 73-74.

Hunyadi László színlap 1844

1844. január 27-én, Erkel Ferenc Hunyadi Lászlójának nemzeti színházbeli ősbemutatóján Ábrányi ismét Pesten van,¹⁸ folytatja megkezdett jogi tanulmányait, s közben részt vesz a magyar főváros minden fontosabb szellemi-művészeti eseményében.

*“Mint lángostor, úgy száguldott már akkor keresztül-kasul a magyar költészet egén Petőfi [...] Regény, dráma, színmű, éposz, lyra, képzőművészet, hazai műipar, zene, klubélet, társulás, vándor ének- és zeneszövetkezetek, mind talpra álltak s kaput döngötte követelték a nemzeti aspirációk kielégítését”*¹⁹ – írja krónikásként az 1840-es évek második feléről.

1845-ben újra Nyugat-Európába, Londonba utazik, majd az év végén hazatér. 1846-ban Bécsben Joseph Fischhof²⁰ zenedei tanár vezetése mellett *“kitartó szorgalommal tanulmányozta a zongoraművészet titkait és a classikus zeneirodalmat”*.²¹ Liszt, Berlioz, Thalberg, Willmers pesti hangversenyeinek sikere pedig végérvényessé érleli elhatározását: életcélja a *“zeneművészeti pálya”* lesz.²²

1847-ben zongoraművészként mutatkozik be Pesten, de a várt zenei karriert elsodorja a politika. Az utolsó rendi országgyűlés megnyitásán Ábrányi is a pozsonyi „aranyifjúsághoz” csatlakozik; gróf Batthyány Lajos magántitkárának

¹⁸ Id. Ábrányi Kornél: A magyar zene, i. m. 93.

¹⁹ Id. Ábrányi Kornél: A magyar zene, i. m. 100.

²⁰ Fischhof, Joseph (1804-1857), osztrák zongoraművész, 1833-tól a bécsi konzervatórium tanára.

²¹ Sággh József, i. m. 11.

²² Id. Ábrányi Kornél: A magyar zene, i. m. 99.

szorosabb baráti köréhez tartozik. Társai kívánságára gyakran zongorázik: Meyerbeer Ördög Róbertjének, Flotow – Pozsonyban rendkívül népszerű – Mártha c. operájának részleteit játssza.²³

1848 áprilisában már gyakorlati politikai szolgálatokat is vállal: az 1848-as törvények szentesítését követően Batthyány Lajos miniszterelnöki körlevelét Ábrányi Kornél közreműködésével nyomtatják ki és küldik szét az országban.²⁴ A szabadságharc eseményeiben önkéntesként és nemzetőrként vesz részt; a világosi katasztrófát követően sok társához hasonlóan Ábrányinak is a *“szemmel tartott internált”* szerepe jut.²⁵ Visszavonul a közéletről, családja elszegényedik, feleségét és gyermekeit zongoratanításból és alkalmi hírlapírásból tudja csak fenntartani.²⁶

1855-től az egyik legtekintélyesebb politikai napilap, a Pesti Napló zenei referense lesz, ugyanettől az évtől kezdődően pedig három évre szólóan csatlakozik az akkor még Brand néven tanító Mosonyi Mihály (1815-1870) zeneszerzés-tanítványaihoz.²⁷

Ábrányi a zenei lapalapítás útján

1859-ben a Habsburg-monarchia pozícióinak látványos gyengülése, a francia-olasz-osztrák háborúban elszenvedett katonai vereségek, majd Lombardia elvesztése, átmenetileg enyhítették a magyarországi önkényuralom szigorát. Az évtizedes némaság után hazafias tüntetések, megélénkülő kulturális és politikai élet jelzi a szellemi erők magára találását. A zenei élet képviselői a reformkor irodalmi mozgalmaira emlékeztető lendülettel keresik a maguk helyét a nemzet és Európa szellemi áramlataiban. A legsürgetőbb feladatok egyike egy központi orgánus, a magyar zenei sajtó megteremtése. Testreszabott feladat volt ez épp Ábrányi Kornél számára, aki kiváló szervezőkészségét, kitűnő tollát, nagy műveltségét egyaránt jól kamatoztathatta a hiányt pótló vállalkozásban. A Mosonyi Mihály vonzáskörében megforduló nemzedéktársak, Bartalus István (1821-1899) és Szénfy Gusztáv (1819-1875) zenetudósok, Rózsavölgyi Gyula zeneműkiadó (1822-1861), Mosonyival az élen, mindannyian támogatják Ábrányi hírlapalapító terveit.

Egy 1859-es sikertelen kísérlet után²⁸ 1860 tavaszán újraélednek az önálló zenei lap alapításával kapcsolatos elképzelések. A vajúdo közös gondolkodás jól rekonstruálható abból a hírlapi eszmecseréből, mely egyelőre még Ábrányi nyílt

²³ Id. Ábrányi Kornél: Életemből és emlékeimből, i. m. 74-75.

²⁴ Id. Ábrányi Kornél: Életemből és emlékeimből, i. m. 76-79.

²⁵ Id. Ábrányi Kornél: Életemből, i. m. 59.

²⁶ Felesége 1849-től 1879-ig Medve Jozefa. – V. ö. Vasárnapi Újság, 1896. Jan. 5. – Fiai, ifj. Á. Kornél és Á. Emil, 1849-ben, ill. 1851-ben születtek.

²⁷ Sággh József, i. m. 11.

²⁸ Ábrányi kezdetben más művészeti ágak képviselőit is bevonva egy irodalmi-művészeti folyóiratot készült kiadni, mely végül épp a zenei rovat nagyobb terjedelmi igénye miatt nem jött létre. – V.ö. Id. Ábrányi Kornél: Az Országos Magyar Daláregyesület negyedszázados története 1867-től 1892-ig, Budapest, 1892, 13-14.

közreműködése nélkül, Mosonyi és Bartalus írásaiból bontakozik ki. Az e tárgyban írt cikkek sorát Mosonyi nyitja meg egy feltehetően Ábrányi felkérésére írt – a Pesti Napló hasábjain megjelenő – márciusi eszmefuttatásával.²⁹ Mosonyi a zenei élet égető gondjait az erők összefogásával, a “magyar tudóstársaság” segítségével szeretné megoldani. A Magyar Tudományos Akadémia illetékesei az Arany János lapjainál dolgozó Bartalus Istvánt bízzák meg a válaszadással, aki Mosonyi gondolatait továbbszöve megállapítja: “[...] egy bizonyos szellemi láncznak kellene egybefűzni a zenei tehetségeket.”³⁰ – Két héttel utóbb, Mosonyi újabb írásában már határozott alakot ölt a létrehozandó és megoldást jelentő intézmény: “[...] mindenekelőtt szükséges [...] egy magyar zenelapot alapítani, melyben a zene fejleszthetése, s kimívelhetése elveit s kérdéseit kellőleg megvitatni, s tisztába hozni lehetne[...]- írja.³¹

1860. május 15-én Ábrányi elérkezettnek látja az időt, hogy hivatalos beadvánnyal forduljon Josef Protmann pesti rendőrfőnökhöz egy zenei lap engedélyeztetése tárgyában.³²

Mielőtt azonban kérvényét a hatóságokhoz eljuttatná – a társaival kidolgozott gondos forgatókönyv szerint – Bartalus István vállalja a közvélemény és a megnyerni kívánt hatalom bővebb tájékoztatását. Május 13-án, a Vasárnapi Újságban megjelenő cikkében Bartalus már a tervezett vállalkozás legfontosabb célkitűzéseit is felvázolja: “[...] én is egy zenelapra szavazok, melynek főfeladata lenne zenészetünknek irányt adni, a rosszat kigyomlálni, e helyett jót ültetni; a nevelőket jó tanáccsal éltetni. [...] fontos feladata lenne e lapnak a zeneköltés terén is ellenőrködni...”³³

Az engedélyezési eljárás ezután már nem ütközik lényeges akadályokba. 1860. augusztus 8-án megjelenik a Zenészeti Lapok első száma, amely egyelőre csupán

---

²⁹ Mosonyi Mihály: Szénfy Gusztáv úrnak. Pesti Napló, 1860. márc. 7.

³⁰ Budapesti Hírlap, 1860. márt. 14.

³¹ Válasz Bartalus Istvánnak, Vasárnapi Újság, 1860. ápr. 1.

³² 1851 közepétől Josef Protmann pesti rendőrfőnök volt a magyar sajtóélet egyik ellenőrző és irányító személyisége. – V.ö. A magyar sajtó története II/1, 1848-1867, Budapest, 1895, 195. – Ábrányi Kornél beadványának levéltári okiratát lásd: Magyar Nemzeti Levéltár, Elnöki Iratok, 1860: 2814/D118.

³³ Válasz Mosonyi Mihálynak, Vasárnapi Újság, 1860. május 13, 20. sz. 235.

Budapest, I-ső évi folyam.

Szerda, augusztus 3-án 1860.

Megjelenik hetenkint
Szerdán,
egy óra, hanggyűjtés idején
kint zenemű melléklettel.
Szerkesztési szállítás:
Magyar utca 8. sz. I. em.
hová minden szerkesztő-
ségi kézirat utasítandó.
Előfizetési
a szerkesztőségnek és köz-
ságnak a Tiszta műkereskedés-
ben, uti utca szegletén.

ZENÉSZETI LAPOK

közlöny a zeneművészet összes ágai köréből.

Tulajdonos felelős szerkesztő: Ábrányi Kornel.

Főmunkatársak:

— Bartalus István, — Mosonyi Mihály, — Rózsavölgyi Gyula. —

Előfizetési díj:
Helyben
házhozhordással:
Egész évre 10 ft — kr.
Félévre . . . 5 " 50 "
Évnyegyre 2 " 50 "
Vidékre
postai szétküldéssel:
Egész évre 10 ft 50 kr.
Félévre . . . 5 " 25 "
Évnyegyre 2 " 70 "

TÁJÉKOZÁSUL.

Nagyszerű s nevezetes időszakban élünk.

Az ember csak egy futó pillantással is mesz-
sze széttekinthet a világ események óriás körvó-
nalzatú szinpadán, s csak csekély magasságu
állványra kell följutnia, hogy onnan kényelmes-
sen észlelhessen az emberiség anyagi s szellemi
munkássága nagy gyáranak, millió alaku irány-
zatú mozzanatait.

Meglepő látvány terül el szemeink előtt! s
az ellenállhatlan tetterő ingerének egy neme ve-
gyül a bámulat ösztönszerű érzülete közé.

Az emberiség, a különböző nemzetek s nép-
fajok, mintha elvesztették volna türelmüket, a
rendeltetésük célja felé vezető irányösvényen
annyi évezredek óta hasztalan tett kifárasztó vándor-
lások miatt, veszedelmes halálugrásokkal erő-
szakolják hátrahagyhatni azon tért, melyről ré-
szint a körülmények hatalmánál, részint pedig
öntunyaságuk s erélytelenségüknél fogva, oly so-
káig jogtalanul leszorítottak.

Minden forr, zajog s hullámszik körülöttünk,
az egész világ megindult babérkoszorukat aratni a
tett mezején, s minden egyes nemzet sorakozik,
igyekeztén mentől erősebb, tartósabb, s jelenté-
kenyebb láncszemet képezni az emberiség törté-
neti láncolatában.

S melyik nemzet az, mely az eszmék, elvek,
s előhaladások eme nevezetes korszakában, hát-
rább akarna maradni a mozdulónál? — melyik
nemzet az, mely szellemi s anyagi képességei
minden tényezőit, ne kívánná belevetni hatalmas
súly gyanánt a nemzetek becsét igazságosan mu-
tató világ történet mérlegébe?

Mi kételjük, hogy csak egy is akadna, — a
tettek s szereplés első sorában állva — mely ma-
gára engedné dobni a kárhoztatás sujtó követ.

S midőn bennezt tapasztaljuk, akkor büszke
érzület fog el bennünket, látván, hogy nemzetünk
nem csak kellőleg megértette a kor intő szavát,
de egyszersmind férfias erő s kitartással, el is fog-
lalta a szellemi tevékenység s nemzeti kiválóság
azon terét, melyen folytonosan haladva, kivi-
vandja maga számára a mivelt világ elismerését,
s az utókor hálás emlékeztétét.

A cselekvés s sorakozás ezen elhatározó kor-
szakában, a hazának minden napszámosa erköl-
csileg kétszeresen kötelezve érezheti magát
arra, hogy erejéhez képest részt vegyen a szel-
lemi kifejlesztés s építkezés nagy munkájában.
S ugyan azért, kétszeresen áldást hozó tettet kö-
vetnek el azok, kik szellemi erejük s képességük
szövétnékével leginkább azon pontokat kívánják
megvilágítani, melyek még sötétségbe burkolvák,
s melyek legelhanyagoltabb részét képezik a
már kitűnő lendületnek indult nemzeti mivelt-
ségnek.

Sok, végzetlen sok az, mit a magyar nemzet
csak az utolsó évtized lefolyása alatt is, — mint
életrevalósága dicső jeleit, s mint szellemi tul-
nyomó hivatásának elvitázhatlan bizonyítványait
— az irodalom, tudományok, ipar s vállalatok me-
zején fölmutatni képes; ugyan azért, — egye-
sült erővel, ernyedetlen kitartással, s nem csüg-
gedő bizalommal támaszkodva a nemzet méltá-
nyuló részvétre, — miért ne lehetne pótolni ott
is a hiányokat, hová eddig különböző okok s vi-
szonyoknál fogva, nem jutott még annak elég
ereje s vállalkozó ösztöne? — A szép művésze-
teket értjük s különösen a zeneterét, melynek ki-
váló miveltetésére a magyar — már csak sajátos
önálló s páratlan gazdagságu nemzeti zenéjénél
fogva is — mintegy hivatva, s a természettől uta-
sitva van.

Évek óta tapasztaljuk, hogy hatalmas fejlődésnek
indult hazai irodalmunk terén, alig van
már oly ága a tudomány, ipar s vállalatoknak,
melylyel az illető szakavatottak ne foglalkozná-
nak, s mely a közönségtől pártoltatva nyilvános
közlönynyel is ne bírja; — de midőn mind ez ör-
vendetes tanúságul szolgál szellemi előhaladá-
sunknak, akkor évek óta azt is szomorúan ta-
pasztaljuk, hogy a szépművészeteknek — elmé-
leti művek, történeti s széptani dolgozatok által
eszközölhető — emelése s fejlesztése érdekében ke-
vés vagy éppen nem történik semmi. S midőn
ezen nagyon érezhető irodalmi hézag kipótlása
tekintetéből, — anyagi érdekeink mellőzésével
is — elhatároztuk, a zene — mint hazánkban

További információ:

[Zenészeti Lapok](#)

zeneszetilapok.papageno.hu/

1.

Évfolyam: *mind*, 1860, 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1867, 1868, 1869, 1870, 1871, 1873, 1874, 1875. « 1 / 413. oldal »

„próbaszám”-ként, a potenciális olvasóközönség toborzását tűzte ki célul. Az 1860. október 3-tól, majd hetenkénti rendszerességgel megjelenő *első magyar zenei szaklap*, korszakalkotó fejezetet nyit a magyar zenei sajtó történetében. Az újság 16 éves fennállása során, állandó anyagi gondokkal küszködve ugyan, de érdemi versenytársak nélkül is, reménytelennek látszó helyzetekből újjászületve, a magyar zenei élet egyik meghatározó intézményévé vált. Az érdem elsősorban Ábrányi Kornélé, aki az idők során laptulajdonosként is, főszerkesztőként is színvonalas, a kor valamennyi fontosabb európai zenei áramlatát közvetítő, egyben a sajátos magyar problémáknak is hangot adó *univerzális* zenei szaklapot tudott létrehozni. A siker másik zálogát az a nagyon is valóságos, láthatatlan olvasóközönség garantálta, mely a lap “megrendelőjeként” az átmeneti apályok idején is ott állt Ábrányi háta mögött, s küzdőtársként, erkölcsi erejével partner volt a Zenészeti Lapok fennmaradásáért folytatott napi küzdelmekben.

Kapcsolat Erkel Ferencsel, a Zenészeti Lapok “törzselőfizetőjével”

A Zenészeti Lapok olvasói közül – „Erkel Ferenc élete és működése” c. monográfiájában³⁴ – Ábrányi Kornél maga nevezi meg minden olvasója közül a legfontosabbat, Erkel Ferenc nevét, aki ugyan a legkiválóbb zenei szakembereket tömörítő lapban *“[...]maga mint író tényleg nem működött benne sohasem, de az a szellemi szolidaritás, melyben a lappal folytonosan állott [...] mindig erőt kölcsönzött annak, mely elől [...] a szorosán vett zenevilág sem zárkozhatott el.”*³⁵ – írja. Ő volt az a mindvégig itthon élő legnagyobb hazai kortárs muzsikusz, aki – Ábrányinak Erkel halála után írt szavaival – 1849-ben *“osztozott a nemzet gyászában”*, az 1850-es években *“túrta a rabigát”*, 1861-67 között *“oroszlánrészt vett ki az újból kivirult szabadságfa bódító virágillatából”*, a kiegyezés után *“tanúja volt az ország, a főváros óriási fellendülésének”*, s az 1875-ben létrejött Zeneakadémia tanáráként *“megérte a nemzeti zene és kultúránk terebélyes fává növését”*.³⁶

Erkel Ferenc Ábrányi és egész korosztálya számára iránytű és példakép volt, aki egy-egy alkotásával, közéleti szereplésével sokszor ugyanakkor vitára ingerelt, vagy meggyőzendő vitapartner volt. A lap, melyet Ábrányi képviselt, folyamatos “párbeszédben”, sokszor egyenesen vitában is állt Olvasójával, még ha e “párbeszéd” a külső szemlélő számára néha egyoldalúnak, Erkel részéről érdemi válasz nélkülinek tűnt is fel. E kommunikáció nyomán mégis a lap utolsó éveire korszakos jelentőségű „közös” teljesítmény, európai rangú magyar műzene és az ezt szolgáló európai színvonalú magyar zenei intézményhálózat született.

Erkel Ferenc *“ A világ folyása, a politikai események s a társadalmi mozgalmaknak mindig élénk megfigyelője s kísérője volt. Nyilvános helyekre, kaszinó, írói kör vagy klubokba nem járván, - kivévn a [...] sakk-klubot – a hírlapokat rendszeren saját lakásán olvasta, melyekből mindennap többfélét s többféle politikai irányút hozatott magának rendes előfizetések nélkül, kivévn a zenészeti szaklapokat, melyeknek rendes törzselőfizetője volt.”*– jegyezte fel Ábrányi a krónikás alaposságával.³⁷

A Zenészeti Lapok 1860-tól 1876-ig tartó történetének monografikus feltárásával – mely az Ábrányi-életmű döntő életszakaszát, legjelentősebb alkotói periódusát, s benne az Erkellel való napi kapcsolat részletes dokumentálását foglalná magába – még adós a magyar zenetudománny.

Az Erkel-kutatás, elsősorban Barna István, Legáný Dezső, Németh Amadé munkái, az Erkel-művek keletkezéstörténetére vonatkozó legfontosabb

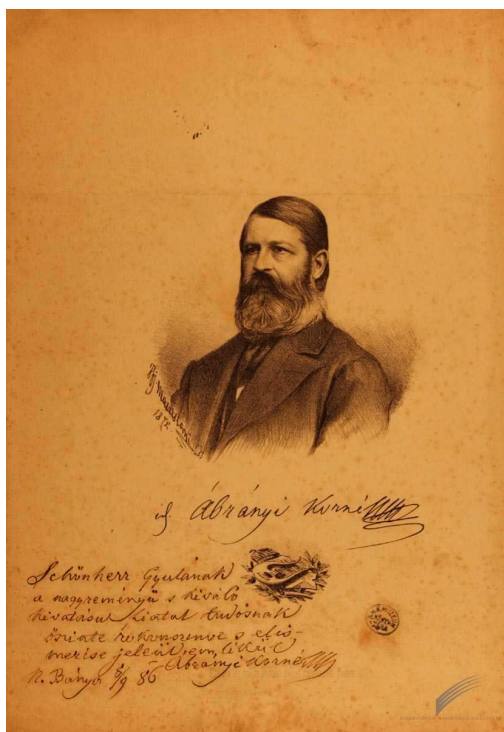
³⁴ Id. Ábrányi Kornél: Erkel Ferenc kimagasulása a 60-as években. – In. Erkel Ferenc élete és működése, Budapest, 1895, 113.

³⁵ Id. Ábrányi Kornél: Erkel Ferenc élete, i. m. 117.

³⁶ Id. Ábrányi Kornél: Erkel Ferenc élete, i. m.

³⁷ Id. Ábrányi Kornél: Erkel Ferenc élete, i. m. 213.

sajtóhíradásokat már számba vették.³⁸ Sajnálatosan hiányos azonban az életmű előadóművészi, közéleti aspektusainak bemutatása, s mindezek nyomán az az “összkép”, mely részletesen dokumentálná, miképpen módosult e másfél évtizedben az Erkel-kép: hogyan látta, hogyan láttatta a mindennapokban a legnagyobb hazai zeneművészt Ábrányi és a köré csoportosult munkatársak gárdája. A különböző hírlapi műfajokban felbukkanó, Erkelrel kapcsolatos cikkekből felszínre kerül-e újabb, eddig ismeretlen forrás az Erkel-zeneművek forrásláncában. - Megtudható-e újabb életrajzi tényanyag életéről, kortársaival való napi kapcsolatáról, küzdelmeiről. Ezek a zenetörténet kérdései.

Marastoni József: Id. Ábrányi Kornél portréja (1872) Ábrányi kézírásos ajánlásával (Ábrányi K 101/1) (OSzK)³⁹

A zenei sajtótörténet az újság, mint “közös mű” felől közelít. Melyek voltak a zenei élet különböző színterein dolgozó szereplők megfogalmazott közös céljai, és a megvalósítás során Lap és Olvasója, esetünkben Ábrányi és Erkel képes volt-e a közös feladat szolgálatában összehangolt együttes cselekvésre?

Az első évfolyamokban – kezdetben úgy tűnik fel –: igen. Hiszen közös eszményképük a kor legmagasabb zenei technikai színvonalán álló hazai zeneszerző, aki a magyar népdal és a verbunkos hagyományainak értő felhasználásával a német, francia, olasz nemzeti iskolákkal egyenrangú magyar nemzeti műzenei stílust, mint

³⁸ Barna István: Erkel első operái az egykorú sajtó tükrében, ZT/II, 1954; Uő: Erkel nagy művei és a kritika, ZT IV, 1955; Pándi Marianne: Száz esztendő magyar zenekritikája, Budapest, 1967; Legány Dezső: Erkel Ferenc művei és korabeli történetük, Budapest, 1975; Németh Amadé: Erkel Ferenc életének krónikája, Budapest, 1975.

³⁹ Dr. Schönherr Gyula (1864-1908), történész, levéltáros, a MTA tagja.

írják, “magyar világzené”-t teremt. Az 1861-ben bemutatott Bánk bán, majd a zongorakivonat megjelenése „[...] alkalmat adott [...] a kor legműveltebb, legkörültekintőbb magyar zenei gondolkodójának, Mosonyinak, hogy megírja a XIX. századi hazai zeneesztétika egyik kiemelkedő értékű tanulmányát”- írja Bónis Ferenc Erkel és Mosonyi kapcsolatáról szóló tanulmányában.⁴⁰ A Bánk bán korszakos jelentőségét értékelő szakszerű bírálatok egy időre el tudták hallgattatni a zeneelméleti köntösbe burkolódzó Erkel-ellenes erőket. A hatalmas közönségsikert a művésztsárok jótékony gyűrűjébe rejtett, látszólag csupán a hazalátogató Joachim József javára rendezett “művészi estély” palástolja.⁴¹ De a hatalom gyanakvását nem sokáig lehetett elaltatni.

A kiegyezés felé hol siető, hol megtorpanva haladó közélet Bécset képviselő erői sajnálatosan hamar megtalálták a módját, hogy a Zenészeti Lapok hasábjain Erkel szakmai vetélytársait egy időre Erkel valódi ellenségeivé tegyék. 1862-ben még érezhető, hogy Ábrányi és köre a cenzúra parancsára kényszerül „barátságtalan” kritikák megírására, melyek éle elsősorban a *művek* ellen irányul. A későbbi személyeskedő sajtótámadások azonban már „elvi alapra” helyezkedve tudományos meggyőződést is létrehoznak, melyet Szénfy Gusztáv és Mosonyi Mihály elméleti munkái a *magyar zenei evolucionizmus* téziseivel támasztanak alá. Ez az elmélet – Bartók és Kodály elméleti alapvetésének korai 19. századi előfutáraként – a népzenere kívánta alapozni a “fokonként” felépítendő szerves magyar műzene programját. Legtisztább formájában idézzük fel Szénfy Gusztáv egyik jellegzetes megnyilatkozását: “Hozzá fogtam népdalaink gyűjtéséhez [...] JA gyűjtött népdalokat összhangosítam [...] ekkor kezdtem újból komponálni, mégpedig népdallal kezdém, de ezekben már magyar érzést észleltem. Ezután a népdal színvonalán feljebb álló dalokat átkomponáltam s végre sikerült tiszta magyar irányban komponálnom [...]”⁴²

A „fokonként” felépítendő műzene elméleti programját azonban legalábbis kérdésessé tette az Erkel zeneszerzői műhelyében formálódó *élő zene*, a Bánk bán utáni későbbi újabb remekművek (Dózsa, Brankovics) további folyama. A szerkesztőség egykori zavarának okaira Ábrányi Kornél Erkel halála után írt Erkel-életrajza már tárgyilagos és távolságtartó választ talált: “Mikor Hunyady [...] már majdnem két évtizeden keresztül ragyogott a magyar zene egén, annak világa mellett gyűltek össze a későbbben felébredt munkások ásóval és kapával, hogy a fényes kupolához méltó pillérfalakat is emeljenek.”⁴³

1862-1864 között az Erkel elleni elégedetlenség kifejezésére – a politika nyilvánvaló nyomására – Erkel nemzeti színházi műsorpolitikája szolgáltatta a

⁴⁰ Lásd: Magyar Zenetörténeti Tanulmányok Erkel Ferencről és koráról, szerk. Bónis Ferenc, 1995, 124.

⁴¹ Lásd 1. sz. szemelvényünket.

⁴² Lásd Szénfy Gusztáv (1819-1874) zeneszerző és író cikkét: ZL, 1865. márc. 9.

⁴³ Id. Ábrányi Kornél: Erkel Ferenc élete és működése, i. m. 47.

legtöbb muníciót. Ahogy a filharmóniai hangversenyekről szóló kritikákban és a „Nemzeti Színház”-rovatban Ábrányiék minduntalan szóvá tették, a karmester-Erkel – úgymond - „túlságosan gyakran” tűzte műsorára Verdi és a kortárs francia nagyopera alkotásait, és nem szerepeltette jelentőségéhez mérten Wagner művészetét.⁴⁴

Wagner művészetének eltérő megítélésében a magyar zenei élet egykorú nagy dilemmája is kifejeződött. Mint azt az Erkel-szakirodalom számos helyen megállapítja, miközben Erkel saját műveiben 1867-től, a Dózsától kezdődően felfedezhető Wagner mintaadása, karmesterként féltette a nemzeti opera első eredményeit a német mester elementáris hatásától: ez húzódott Wagnerrel szemben tanúsított kétségtelen elhárító gesztusai mögött. Vele szemben Ábrányi és a Zenészeti Lapok köre ugyanakkor a magyar műzene megújulásának – a népzene melletti – másik lehetséges mintáját látta és láttatta Wagner művészetében.

A magyarországi Wagner-recepció története ugyanakkor, ahogy a Zenészeti Lapok Wagnerrel és Erkelrel kapcsolatos későbbi állásfoglalásai is jelzik, nem csupán a *művek* befogadásának története. A kiegyezés előtti években Wagner neve a magyar zenekritikában egyfajta politikai szimbólum is volt: a 48-as eszméihez hű Ábrányi és munkatársai számára - a hangadó bécsi Wagner-ellenes körökkel szemben - Béctől való „csakazértis” függetlenségünk, önálló véleményalkotásra való jogunk zenei kifejezője lehetett.

Ezt igazolja később Erkel és a Zenészeti Lapok körének 1867 utáni ismételt közeledése, majd legteljesebb kibékülése. Amikor a Nemzeti Színház színpadán az 1860-as évek második felében sorra megszólaltak Wagner operái, s a pesti koncertéletben teljes szakmai vértetben helyet kért és kapott a Liszt-Wagner köréhez tartozó Richter János és Mihailovich Ödön nemzedéke, a Zenészeti Lapok egyre gyakrabban aggályainak adott hangot: a pesti növekvő Wagner-kultusz nem kimondatlanul is Erkel korábbi félelmét, saját megtalált hangunk elvesztését eredményezi-e valóban?

A magyarországi Liszt-kultusz 1867 utáni kibontakoztatásában, a hangversenytermeknek közönséget nevelő Országos Magyar Daláregyesület központi vezetőségében, majd a Zeneakadémia és az önálló Operaház létrehozásáért folytatott napi küzdelmekben, a Zenészeti Lapok, azaz Ábrányi és Erkel Ferenc már *együtt lép fel* mindenütt a kiegyezés utáni állami élet hivatalos küzdőterein.

Az 1874-ben bemutatott Brankovics György kritikái, vagy a Hunyadi László egyik előadásának 1876-os értékelése egy olyan életmű alkotásainak szakavatott bírálatával szól közönségéhez, melyben Erkel *egész* életműve a Zenészeti Lapok

---

⁴⁴ V.ö. Szerző Katalin: A magyar zenei sajtó történetéből: Zenészeti Lapok (1860-1876). – In: Magyar Könyvszemle, 1985/1. 69.

egykor meghirdetett programjának, a “magyar világzene” képviselőjének egyetemes nagyságrendű beteljesítőjeként áll előttünk. S Ábrányi Kornél és a Zenészeti Lapok szerkesztőgárdája nem is titkolja: a sikerben az első magyar zenei szaklap is osztozni kívánt.

SZEMELVÉNYEK:

Az ősbemutató plakátja

- 1) „Erkel, a magyar dalműszerzés országának határtalan bánja” –
Portré kortársak között, négy nappal a Bánk bán ősbemutatója után

“Egy ritka élvezetes s érdekes művészi estélyről kell olvasóink előtt megemlékezni, mely e hó 10-én ment végbe az Európa-szálloda éttermében. Joachim⁴⁵ – e ritka nagy művész s hazánk valódi büszkesége – képezte ott a köz s gyupontot, mely körül a fővárosi zenészeti világ legkitünőbb képviselői, a lelkesedésnek egész odaadásával összegyűltek. Határtalan volt a kedv, humor, s lelkesedés, mely mindinkább felfokozódott a pezsgő-dugók folytonos pattogásai, s Patikárus Ferkónak⁴⁶ ez estén maga magát felülmúló eredeti játéka mellett, mely – s általában magyar zenénknek ép oly őseredeti, mint kedélyt felzaklató sajátságai – oly rendkívüli hatást gyakoroltak a nagy művészre, hogy saját vallomása szerint még soha nem érzett kedélyhullámozásokon ment keresztül. A művészeti eszmék s térek különböző képviselői mind egy koszorúba egyesültek Joachim lángelméje körül, s legalább

⁴⁵ Joachim József (1831-1907), a Pozsony megyei Köpcsényben született európai híru hegedűművész, 1859-től hannoveri hangversenymester, 1861-ben Bécsből érkezik a magyar fővárosba. A hangversenye utáni díszvacsorán Erkel Ferenc is központi szereplő, akit melegen ünnepelnek a Bánk bán ősbemutatója után.

⁴⁶ Patikárus Ferkó, híres pesti cigányprímás és zeneszerző, aki 1870 márciusában halt meg.

elmondhatni, hogy ez este mindnyájan egy értelemben voltak. Ott volt Erkel, a magyar dalműszerzés országának határtalan bánja s nagyura; Volkmann az európai mély gondolkodású zeneköltő; Mosonyi, a zeneköltészet s irodalomnak ezen kiapadhatatlan örök forrása; Reményi, a magyar népdaloknak páratlan eszményesítője; Doppler, Huber, Kohn, Suck, Deutsch, Rottfeld sat. sat. mind meg annyi edzett vitézei a művészetnek s zenészetünknek. Hogy az alkalmi felköszöntések, s élccel teljes szólamok halmaza nem hibázott, ezt szükségtelen említeni is. Különös hatással volt Reményi felköszöntése a nagy művészre, melyben minden kételyt eloszlató magyar őszinteséggel kifejté Joachim művészi jelentőségét, kit minden élő hegedűművészek fölé helyezett. Az egész társaság őszinte elismeréssel fogadá e nyilatkozatát művész hazánkfíának, meg lévén győződve, hogy az, legtisztább szíve sugallatából vette eredetét. Nem kevésbé emelé a kedélyeket Dr. Arányi, Mosonyi, s Lichtenstein humorteljes felköszöntéseik s jól alkalmazott repülő élceik, mondataik. Joachim a legmelegebb szavakkal viszonzta a művészeti világnak eme valódi lelkesedésből eredt ovatióját, s csak a közelgő hajnal volt képes feloszlatni a kedélyes társaságot, mely magával vitte egy feledhetetlen estély szép emlékezetét.” (Zenészeti Lapok, 1861. III. 13. 24. sz. 192.)

520

Uj eredeti opera először.

6 Bérlet szület.

Nemzeti Színház.

Pest, csütörtökön, június 26-án, 1862.

Először:

Sarolta.

Eredeti regényes víg opera 3 felvonásban. Írta Czanyoga József. Zenejét szerezte Erkel Ferencz. Az első felvonásban: Magyar táncz Betanítottá Campilli Frigyes, balletmester: előadják: Rotter Irma, Bajkainé, Salvadori Mathild, Tóth Soma, Róka J., Luiginj és az összes tánczszemélyzet. A 3-dik felvonásban: Fegyvertáncz az összes tánczarszemélyzet által. Az új jelmezek Vízkeleti Béla mintái után Papp József felügyelete alatt készültek. A 2-dik felvonásbeli kápolnát festette Vogel Ferencz. Karnagy: Erkel Ferencz. Rendező: Szigligeti.

Személyek:

II. Géza, magyar király	Ellinger.	Királyi követ	Völg.
Béla, nádor, a király rokona	Ormy.	Első	Horvai.
Gyula, vitéz	Dignio.	Második / parancs	Ujvárhelyi.
Orbán, fiatal kántor	Bana.	Haraszt	Szalai.
Sarolta, leánya	Hollány L.-né.	Országgyűzők, Vármegyék, Apródok, Katonák, Nép, Törzstörök Moson megyében, az ország határon. Kor: 1146.	
Uros, gróf	Kecskényesi.		
Péppé	Kisapfi.		

Az opera szövege a pénztárnál 40 ujkracjzárcért kapható.

Helyek: szolászorint

Kérlek a pályabérlet s. aranyát, kik pályabérletet a befizetésre előzetesen nem váltottak meg, és a szerzők által kifizetett helyek után megfizetésnek az előző 10 óráig rendelkezni; azonnal másnak fognak eladni.

Kezdete 7 órakor, vége 10-edfélkor.

Holnap, pénteken, június 27-én, bérletfolyamban:

AZ ARANY PARASZT.

Színház 4 felvonásban. Írta Birckheffer. Sarolta. Fordította Földes György.

A ki nem bérlet páholy- és zártárjegyek előre válthatók ma reggeli 9–12, délután 3–5 óra közt.

Pest 1862. Nyomtatott Hars Jánosnál. Kézirat: Csapnag, úr.

Az ősbemutató plakátja

2. Egy fiasco: a „Sarolta”.

Részletek Ábrányi kritikájából

„Nemzeti színház. / Június 26-án először, 28-án másodszor s július 1-jén harmadszor adatott / SAROLTA. / Eredeti regényes víg opera ERKEL FERENC-től,

szövegét / írta CZANYUGA JÓZSEF.”

„...Kitűzött feladatunk kötelességét teljesítjük, ha tüzetesebben hozzászólunk e dalmű bírálatához, mely bár szerzőnek elébbi remekműveivel mindenben s egészben össze nem hasonlítható, s soha azt a hatást, elragadtatást nem szülendi a nagy közönség, úgy laikus mint műértő része előtt: de azért sok tekintetben kiválóbb s figyelemre méltóbb momentumokat tüntet fel, minthogy ama közönyösséget megérdemelné, mellyel iránta nem csak a napi sajtó, de a közönség nagy része is viseltetik.[...]

Mit sem véliünk Erkel zeneköltői s hivatottságából levonni akkor, midőn azt állítjuk, hogy ő kiválóan a magyar drámai zenészetre van teremtvé, s ha valódi indokát kell meghatároznunk legújabb műve kevésbé általános hatásának s a feszült nagy várakozások csak részbeni kielégítésének: úgy ezt egyedül azon körülményben véljük feltalálhatni, hogy oly térre engedé magát ragadtatni, melyen nem érezheté magát tökéletesen otthonosnak, s e mellett egy oly szöveggönyvnek adott előnyt választásával, mely nem csak nem méltó zeneköltői génuszához, de fércalkotásánál, idomzatlan rímezeténél s sivár kietlen pusztasághoz hasonló költőietlenségénél fogva minden lelkesülhető momentumtól megfosztja a vele foglalkozó zeneköltőt. [...]

Erkel legújabb dalműve annyi nagy becsű s szépséges részeket mutat fel, mennyit csak tőle minden körülmények között is joggal megvárhatni. - A magyar typus, finom művészi kidolgozás, s a hol lehetséges volt a magasabb eszményesítés ezúttal is főtulajdonait, sőt kiválóbb részeit képezik az egésznek. Hogy az összehatás azonban még sem az, minek lennie kellenék: ez szerintünk egyedül a szöveg bábeli chaoszában, indokolatlan cselekvényeiben, költőietlenségében, s mindezekből folyó érdektelenségében keresendő. [...]

Ezúttal még csak azt említjük fel, hogy a dalmű kiállítása s előadása körül a legnagyobb gonddal jártak el. Hollósy L[onovics]né (Sarolta), Benza (Ordító kántor), Ellinger (Géza király), Bignió (Gyula vitéz) s Kőszeghi (a főpap) szerepeiknek művészi reputációjukhoz méltóan megfeleltek. Szerző többszörös zajos kihívásokban részesült, s a színház első előadáskor zsúfolásig megtelt. – Az előadás részleteiről, valamint az egész műről legközelebb bővebben szolandunk. (Zenészeti Lapok, 1862. VI. 26. 39. sz. 319-320.)

1. Támadások keresztüzében

„Jóakarók” Erkel karnagyi székét ajánlják fel a magyar fővárosban Liszt számára

„Több hazai lap azt a hírt közlé, hogy főuraink egy része ajánlani akarja a nemzeti színház igazgatóságának, hogy hívja meg Lisztet a nemzeti színház karnagyságára.

Ha igaz, úgy csak helyeselhetjük főuraink buzgalmát, kik ez által bizonyára a nemzeti színház s művészeti ügyeink emelésére gondoltak. Mi már többször indítványoztuk Liszt meghívását oly formán, hogy művészeti működésének tér nyitvatván ez által állandóul át tehesse lakását a magyar fővárosba. A nemzeti

színház operai művezetését véljük azon egyedüli méltó állásnak, melyet méltóképpen elfoglalhatna, s melyet – erősen hisszük – be is töltene úgy, hogy nemsokára európai hírre emelkednék e feltűnő hanyatlásnak indult műintézetünk. A lelket s művészetet gyilkoló apathiának, trivialismusnak s egyoldalú egyedáruskodásnak vége szakadna akkor, s mintegy bűvös vessző érintése alatt új életre ébrednének dermedésbe süllyedt művészeti viszonyaink. – Főurainktól függ a szép s üdvös eszme megvalósítása. Adja az ég, hogy ne csak hír maradjon az, minek teljesültét százezrek óhajtják!”

(Zenészeti Lapok, 1863. II. 12. 20. sz. 160.)

Erkel Ferenc (1810-1893): Keserű bordal. Betét a Bánk Bán c. operához. – Részben a zeneszerző, részben fia, Erkel Gyula kézírásával (OSZK Zeneműtár)

4. Bánk bán kritika 1863-ból: a bordalt „már úton útfélen énekli a gyerkőc is”

„Folyó hó 5-én a nemzeti színházban „Bánk-bán” opera adatott Erkeltől, Stéger Ferenc közreműködése mellett, ki – mint hirdetve volt – önkint felajánlá magát, miután az előadás tiszta jövedelme a színház kardalnokainak volt szánva. – Ezen közkedvességü dalmű színrehozatala [...] egészen meglepte a közönséget s oly zsúfolt házat eredményezett, minőre alig emlékezünk. Már csak ezen körülmény is mutatja, hogy mennyire érdekeltetik a magyar közönség a magyar dalművek iránt, s hogy állandósításuk a repertoiron, minő gazdag forrását képezné a jövedelmeknek. [...] Maholnap Párisban vagy másutt hamarabb fognak magyar dalműveket hallani, mint Budapestén. Az alkalmas magyar énekművészek részint elbocsátva, részint készülőben vannak. [...] Vagy talán egészen a véletlenre bízza magát az igazgatóság s azt hiszi, hogy mindig akad egy Stéger, ki önkint felajánla magát vendégszerepekre a magyar operákban? [...] végre még is csak szükséges legalább annyit áldozni, mint a Troubadour vagy Ernániért, vagy ha úgy tetszik, egy ördögös darab

gépezetért.

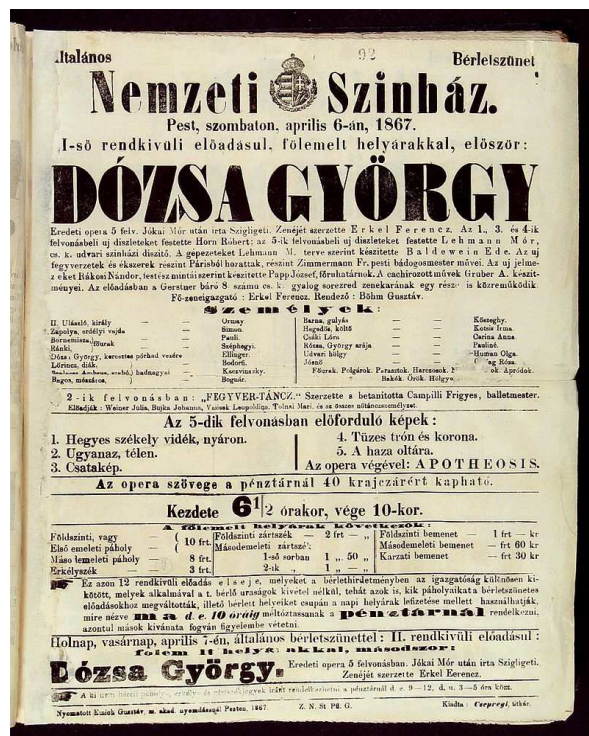
A gépezetről eszünkbe jut a színpad tervezett újraátalakítása, melyet – mint hírlik – Brand, a darmstadti udvari színház gépésze fogna végrehajtani. [...] De míg ez bekövetkeznék, ajánljuk az igazgatóság figyelmébe a földszinti állóhelyeknek korlát által való elkülönítését a zártszékekhez vezető bejárástól, mert az mégis csak bosszantó lehet a fizető közönségre nézve, hogy zsúfolt ház esetében, ha csak Nadar-léghajóval nem rendelkezik valaki, lehetetlen eljutnia székéhez, amint Bánk-bán legutóbbi előadásánál is előfordult, midőn számtalan nő, férfi – s ezek közt több idegen – kénytelen volt az egész első felvonás alatt a színház hideg előcsarnokában dideregni, s ennek végeztével is csak a legnagyobb tolakodás, lökdösés s gombsinórszakgatás [!] mellett juthatott helyéhez. [...]

Az opera előadása – Stégert kivéve – a gyengék közé tartozott, sőt sok tekintetben határos volt a fiaskóval. Elszomorodunk, visszagondolván ez opera hajdani fénynapjaira! Petur szerepét a távollevő Simon helyett Bodorfi adá, de a híres s hatásos bordalt annyira elferdíté, hogy csak a magyar közönség áldott elnéző természetének köszönhető, hogy nem részesült az olaszországi nem igen hízelgő demonstrációkban. Ezt a dallamot már úton útfélen énekli a gyerkőc is, annál megfoghatatlanabb s megrovandóbb, hogy Bodorfi úr még a dallamát se tudta könyvnélkül megtanulni, magyar színházi baritonista léte. [...] a 3-ik leghatásosabb strófát kénytelen volt Erkel kihagyni.

A királynévali kettős is el lőn ejtve, Hoffbauer Zs. k.a. ez egykori hatásos szerepével nem képes többé tapsokat aratni. Hangja egy idő óta tetemes hanyatlásnak indult; [...]

Markovics-Pauliné assz. sem volt ez este úgy hangjánál, mint szokott. Bizonyos indispozitio hátrányára volt énekének. A tiszaparti jelenetben, miolta ő énekli Melinda szerepét, szerfelett meglassítottak az időmértékek, mely eljárás – Hollósy K. Melindáját véve előképül – nem nagy előnyére szolgál az előadásnak. Ha már egy részét ki is hagyja az eredeti koloraturáknak, de legalább a folyó dallamok egykori időmértékéhez hű lehetne. A nagyon vontatott előadás nem hisszük, hogy szerző intentiojával megegyeznék. – Kőszeghi [Tiborc] mint a régi gárda egyik kipróbált tagja, ez uttal is becsülettel megállotta helyét.”

(Zenészeti Lapok, 1863. XI. 12. 7. sz. 55-56.)

Az ősbemutató plakátja

5. Erkel műhelyében 1864-től Dózsa-opera készül

„Zenészeti ujdonságok”

„Amint a lapok írják, Erkel Ferenc ismét egy új magyar operán dolgozik, melyhez a szöveget Jókai „Dózsa” című drámájából kölcsönözé.

Ez okvetlenül hamarabb fog színrekerülni mint Wagner „Lohengrin”-je!”
(Zenészeti Lapok, 1864. 19. sz. 152.)

6. A Bánk bán új részlettel bővül

„Erkel Bánk bánja ismét színrekerül a Nemzeti Színházban, Bognár Vilma, mint királynő előadásában. [...] Beszélük, hogy Erkel egy külön áriát készített a művész számára. Nem vagyunk barátai az efféle beékelt áriáknak, mert mindig valami mesterembszerű eljárás van a dologban, mely a kifejezési igazság rovására történik. Különben, ha valami jobbat írt, mit az előbbi énekrész, úgy mi leszünk az elsők az elismerésben.”

(Zenészeti Lapok, 1866. I. 21. 16. sz. 128.)

7. Kritika a Dózsa György harmadik, tetemesen megrövidített előadásáról

„Nemzeti színház. / A húsvéti férfiák után legelőször is Szigligeti II. Rákócijával s utána Erkel Dózsájával találkoztunk. A feltámadás után e két darab mindegyike arra

támadt fel, hogy törzsének némely ágait a gondos kertészek, kik fennmaradását szívükön hordják, óvatosan lenyesegették. Ebben az opportunitási világban, hol egy magasabb szemhunyorítás vagy ráncbaszedett homlok is elégséges arra, hogy valaki – kivált ha valamire aspirans – napjában többször is változtasson féljobbot vagy félbalt, semmi nagy megütközést nem okozhatnak az efféle csekélységek, melyekhez úgy hozzá szokhatunk, törődhetünk lassanként, mint a méregfa illatához, melynek elbódító mámora csak álomban kecsegtet egy szebb jövő képeivel. - Elég az hozzá, hogy mind a két páholy – és katedra-izgató darab, szorosabb viszonyba lépett a vörös plajbászszal ...[azaz a cenzor több részletet kihúzott- SZK] – Mind ennek dacára “Rákócy” még nagyobb tetszésben részesült, mint azelőtt, ami magában is bizonyítja, hogy egy elmaradt maród gólya kelepelése nem csinál tavaszt, s hogy a tüzet semmiféle okos ember nem igyekezett olajjal eloltani. Nálunk erre is akad ember. Miért ne? midőn számtalan van, a ki komolyan hiszi, hogy csakugyan lehet fából is vaskarikát csinálni! [...]

Erkel ez úttal [1867. ápril 23-án] tetemes megrövidítések s előnyös módosításokkal mutatá be e legújabb szép dalművét, melynek számos megkapó és valóban emelkedett részei mindinkább kidomborulnak s meghódítják a magyar közönséget, mely lassankint megszokja benne nem a sarkantyú alá való toborzó rhytmusokat, hanem a költészettől ihletett mozzanatokot keresni és élvezni. Mint minden magasabb irányú és mélyebb átgondoltság után teremtett zenemű, úgy e dalmű is annál több elismerésre fog találni, mentől többet fogja azt a közönség hallani, s meg merjük jósolni, hogy idővel a műsor legkeresettebb és kedvencebb operái közé fog sorakozni, főleg ha szerző higgadt megfontolás után meg néhány feleslegesebb részlettől sem fogja sajnálni a megválást. Részünkről, mentől többet halljuk, annál inkább megerősödünk kimondott abbeli meggyőződésünkben, hogy Dózsa nemcsak legsikerültebb dalműve Erkelnek, de egyszersmind olyan, melylyel valóban nagy előlépést tett a magyar műzene hódítási terén. Mind szavalati, mind poliphonikus összesek és gondos, találó hangszerelés tekintetében sok helyt oly magaslatot mutat az, melyről a magyar műzsának már fölemelt fővel lehet szétekinteni. Hogy a 4-ik felvonás, s főleg a sátorjelenet marad a mű fénypontja: ez alkalom is beigazolta. Maga e részlet képes e dalmű sikerét biztosítani. - Az 5-ik felvonás melodramai beosztása is most már sokkal kielégítőbb. Dózsa átálmodja s nem sétálja át a visiókat. Így megfelel a költői eszmének. Még csak a jósnőt kellene szellem alakjában felléptetni. - Szerzőt sokszor kitapsolta a közönség a szereplőkkel együtt, kik mindnyájan jelesen működtek. Főleg Ellingert és Paulinét kell kiemelniünk. Nem mulaszthatjuk el azonban megjegyezni, hogy Pauliné bár találóan eszményíté Rózsát, mely szerep egészen illik művészi egyéniségéhez, de néha oly túlságosan piano szeret intonálni, hogy inkább gondoljuk, mint halljuk a hangot. A hangfokozat aránylagosabb beosztására kellene ügyelnie. Ellinger, ha jobban igyekeznék a népzézer jelleméhez illő arc- és tagmozdulatokat eltalálni, még hálásabbá tenné szerepét. Lóra nem igen jelentékeny szerepéből senki sem fog művészebb alakot teremteni, mint Carina k. a., Simon ez úttal nemesebb büszkeséggel játszott mint azelőtt. Kocsis Irma k. a. kezében még mindig nem domborul ki a költő szerepe úgy,

amint kellene s úgy a mint az megérdemelné. Egyenlő hangszínezetet, árnyalatokat s egyenlő előadási modort használ minden dalnál. Ez monotonná teszi az egész jelenetet, melynek pedig fölvillanyozni kellene. Ha szerző lejjebb transponálná a k.[is] a.[sszony] számára a szerepet, talán sokban segítve lenne, miután sokszor a dallami folyékonyságot és színezetet kénytelen más regiszterbe áttenni, a hol is aztán nem bírván az előbbi egyenletességével, ez szakgatottságot [!] és éles színezetet idéz elő simaság és hangkellem helyett. - Emellé még szabadabb, szenvedélyesebb mozgást és büszkébb magatartást ajánlunk. Hisz a király szerint a költő is koronát hord a fején, - ha mindjárt nem is aranyból. Kőszeghy Barnája mi kívánni valót sem hágy maga után. Pauli, Bodorfi, Ormai találóan töltik be helyeiket. April 25-én változatosság és a távcsövek tekintetéből “Traviata” adatott!”
(Zenészeti Lapok, 1867. IV. 28. 30. sz. 477-478.)

8. A kiegyezés után. Pisszegő ellenzék a közönség sorai között egy Bánk bán-előadáson

„Nemzeti színház. Bánk bán” oct. 1-én zsúfolt házat eredményezett, s a szereplők, valamint Erkel F. is kitüntetésben részesültek, dacára annak, hogy föltűnőképpen sok volt ez este a piszegő [!] ellenzék! Hogy ki ellen s miért? Senki sem tudta megfejteti. ---”
(Zenészeti Lapok, 1867. X. 6. 1. sz. 14.)

9. Hunyadi-előadás hárfá nélkül

„[...] Hunyady László régi vonzereje még most sem csökkent, habár címszerepe még mindig nélkülözi a méltó alakot. Múlt kedden Ellinger a szokottnál erősebben használta az orrhangokat és a folyékonyság hiányát sem tudá szép előadással palástolni, Korbay a királyt énekelte, ez úttal kísérletileg; de kísérletnél egyebet nem is eredményezett, mert e szerep egyelőre túlhaladja erejét. [...] Kőszeghy szokott szerencsével működött a sötét jellemű Cilley alakítása és énekében. Kendelényi Fanni k. a. újfent nagy hatást tett az élénken és kerekdeden kihozott magas „dé”-vel. Erzsébet nehéz szerepét sok gonddal s általában elismerést érdemlőleg értelmezte. A férfikar lerázhatlan [!] teher gyanánt kerülgette a magas „F” és „B” közti tért; a veszekedési kar pedig ez úttal is szétbomlott. A hárfát még mindig az üres piano pótolja.⁴⁷ Az egész előadásra nézve haszonnal és a dalmű becsének felelevenítésére nagy előnnyel[!] járna, ha az oda tartozó díszleteket kijavítanák, a jelmezeket átalakítanák és a csoportozatok előállításában több bőkezűséget tanúsítanának. Ha az új dalművekre annyi feleslegest pazarolnak, miért ne tarthatnának a régiek kellő kiállításra igényt?”
(Zenészeti Lapok, 1868. III. 29. 26. sz. 411. /v./ jelű kritikus [= Vajda Viktor]⁴⁸

⁴⁷ Dubez Péter hárfás betegsége miatt – mint máskor is – Erkel játszotta a szólamot pianínón. - V.ö. Németh Amadé: i. m. 183.

⁴⁸ Vajda Viktor (1835-1916), író és zenekritikus. Cikkei a Fővárosi Lapokban, Zenészeti Lapokban, Zenelapban jelentek meg.

/1835-1916/] cikke)

10. Kibékülés: „országos babérkoszorú”

ERKEL FERENCZ / huszonöt éves / JUBILEUMA 1869-ben

„A nemzeti színház múlt hó 30-kán ülte meg Erkel Ferenc magyar zenészi működésének negyedszázados ünnepét „Hunyadi László” 25 éves jubileumával, mely dalműve ez alkalommal 173-ikszor adatott.

Az országban mindenki tudomást vett ez ünnepélyről, - s mindenki honfíúi öröm és lelkesedéssel csatlakozott a nemzet e jelentékeny művészeti ünnepéhez.

Igen, - a nemzet ünnepéhez! – mert ezt az ünnepélyt nem a nemzeti színház tartotta veterán karnagya bokros érdemeiért; sem a főváros azért a sok élvezetért, melyben Erkel Ferenc géniusza által 25 éven át részesült: hanem az egész nemzet, mely az ő negyedszázados tevékenységében a magyar művészet megteremtésének momentumát ünnepelte; mely a „Hunyadi László” előadásában 25 év után, „Hunyadi László” 25 év előtti első előadására gondolt, mely alkalommal nemzeti zenénket, mint egy csiszolatlan drágakövet először érinté a művészet teremő reformerejével az a kéz, mely aztán megmutatta, hogy az is ragyogásra van hivatva.

Ha eltekintünk nemzeti zenénk állásán Erkel Ferenc előtt, - ha latra vetjük a viszonyokat, melyek még akkor nemzeti zenénkkel szemközt annyira alant álltak, hogy nem egy dalműre, de egy műdalra is csak skeptikus mosolylyal [!] gondoltak: ily viszonyok közt – mondjuk – az Erkel Ferenc álláspontja tökéletesen az, a mi nyelvünk reformterén a – Kazinczy Ferencé.

Erkel Ferenc az akkori általános nemzeti lelkesedésben fölrázta a honi művészet mezején is a nemzeti önbizalmat, s büszkeséget, - a nemzeti állami lét e két leghatalmasabb sarkkövét. A nemzeti zene kezdetleges anyagával összeköt egy válfajt, mely a művészet magaslatain egyik legfényesebb helyet foglalja el, t.i. a dalműét.

És a reform e terén, a helyzet consequenciája szerint a nyelvújítóknál még előbbre jár!

A nyelvújítók csak a nemzeti nyelv grammatikai önállóságáért küzdenek. A költészet terén érvényesítik újításaikat és teremtenek epost. – Igaz, hogy a nemzeti nyelvet érvényesítik is bennök, - de nem a nemzeti jelleget, a nemzeti szellemet. És évtizedeknek kell bekövetkezni, míg előáll egy Petőfi, egy Arany, - pótolni az elmulasztottakat!

Erkel működése szerencsésebb. Ő mindent összefoglal. Ihlettsége csálhatatlan tapintatot ád műöszönének. Ő fölbuzdítja a közérzületet a nemzeti művészettel szemközt. De ezenkívül politikai impulsust is gyakorol, és a művészet nemzeti sajátságaival összefoglalja a történelem nemzeti sajátságait; - s míg a nyelvújítók mindig egyoldalúak, s bár nemzeti tárgyat dolgoznak föl nemzeti nyelven, de azért a külformában idegen anyaghoz fordulnak: Erkel Ferenc kétszeresen nemzeti akkor,

mikor e két hatalmas igényt egy magasztos frigyben olvasztja össze.

25 év telt el azóta, és a magyar nemzeti zene gyakorlatban, elméletben példátlan előlépéseket tett, s a nemzetnek még az a szerencséje is kijut, hogy erőben, virágzásban látja még működni az ősz kertészt is, ki a már terebélyes törzsfa picit magvát először vetette el.

25 év telt el; - és a mit Erkel „Hunyadi László”-ban még csak sejtett, - azt „Dózsa Györgyben” már öntudatos eredménnyel emelte érvényre.

„Hunyadi László”-ban népszerűsége számít a szép: - „Dózsa György”-ben már emelkedett műérzékét és műveltséget követel.

És Erkel Ferenc művészeti népszerűsége is politikai jelentőségű; - mert 1848-ban az ő dallamai mellett vívott döntő csatákat a honvéd s későbben, a szomorú napokban, az ő himnusa mellett imádkoztunk a szabadság istenéhez! -

De nem akarjuk ez úttal elsorolni Erkel Ferenc számos érdemeit egész terjedelmükben: - nem akarjuk a gyanúnak még a látszatát is magunkra vonni, mintha a nemzet azokat egytől egyig ne ösmerné.

A műveltség magasabb légkörében él már a nemzetünk és tudja méltányolni azokat, kik őt odáig fölemelték.

Erkel Ferenc egyike ezeknek.

Sokkal többször méltányoltuk mi már az ő érdemeit kilencévi működésünk ideje alatt, sem hogy ez úttal elég ne lenne, csak a nemzet törekvéseivel összefüggő dicsteljes nevére utalni.

De az országos babérkoszorú számos levelére mi is följegyezzünk egy őszinte kívánságot.

Óhajtjuk, hogy isten kedvezzen életének még sokáig, s hogy még 25 év múlva is tisztelhezzük ősz fejét, hogy aztán félszázados, s bizonyára még nagyobbyszerű jubileumát együtt tarthassa a magyar nemzet e hazába való költözésének ezredéves jubileumával, - s hogy e magasztos nemzeti ünnepélykor az ő vezetése mellett zenghessék el a magyar dalárok az összes nemzet nevében hogy: „Isten áld [!] meg és tartsd meg jólét és boldogságban a magyart!”

(Zenészeti Lapok, 1869. II. 7. 19. sz. 291-292.)

11. Gesztusok. Ábrányi Kornél és Erkel Ferenc Arany Jánossal és Gyulay Pállal együtt az Országos Magyar Daláregyesület dalszövegíró pályázata bíráló bizottságában⁴⁹

„Pályázati hirdetés. / Az orsz.[ágos] magy.[ar] daláregyesületnek f. év. jún.12-[r]ől kelt költemény-pályázatára a kitűzött határidőig összesen 29 versköltemény érkezvén be (melyek jeligéi annak idejében közöltettek), az azok megbírálására, illetőleg azok közül a megzenésítésre legalkalmasabb kiválasztására, az egyesületi elnök és titkár hozzájárultával fölkért költők és zenészekből álló bíráló választmány,

⁴⁹ Az 1863-as, Arany Jánossal és a Koszorú c. szépirodalmi lappal történő, Wagner megítélésével kapcsolatos polémia után itt vált nyilvánvalóvá az Arany János köreivel történt megbékélés. – V. ö. Szerző Katalin: Egy „zenebölcs” Arany lapjainál: Bartalus István. – In: Irodalomismeret, 1992, május, 43-46.; Másodközlés: Parlando, 2017/2

- névszerint: Arany János, Bartay Ede, Erkel Ferenc, Gyulay Pál, Vadnay Károly és Zimay László – f. év aug. 25-én egyetemes bíráló értekezletet tartván, abban Arany János következő indokolt véleményezéséhez csatlakozván, annak közzétételét egy hangúlag elhatározta:

[Arany János bírálata]⁵⁰:

'A bíráló alá érkezett 29 dalszöveg között egy sincs, mely a magy. daláregyesület ig. választmánya által közzétett pályázat föltételeinek s az ott követelt művészeti színvonalnak akár átalában, akár részleteiben megfelelné. [...] Mint költemény, alig emelkedik egy is a középszerűig, többnyire kezdők rím- és mérték gyakorlatai s a mi tanultabb kézre mutat is, nagyrészt üres, eszmétlen, színtelen, az újdonság vonása s a leleményesség szikrája nélkül. - Mint dalszöveg, a legtöbb szintén nem alkalmas. [...]

A mi különösen a pályázati hirdetésben követelt tiszta magyar mértéket illeti, értve ez alatt a Choriambus és rokon lábak tiszta használatát: azt a legnagyobb rész meg sem kísérelte, a pályázat e pontját föl sem fogta; mert jambus és trochaeus, - egy pár épen felütéses német anapaesti lábakkal, a $\frac{3}{4}$ ütemnek szolgáltat szöveget. A kisebb rész pedig, mely magyar szabású sorokat használ, megelégszik a sormetszettel, de az sem mindenütt szabatos; s mértékről csak annyiban lehet szó, amennyiben a magyar nyelv (mint a népdalban) néha véletlen is, toborzó vagy choriambus lábon lejt. Oly törekvésnek, mit várhatni lehetett volna, hogy a múlt század végeig magyar dallamra énekelt vers-sorok és szakok nyomán változatos, ügyes, hangzatos szöveget állítson össze valamelyik, éppen semmi nyoma. A mai közönséges két vagy három népdal-sor összekeverése, minden variáció. Egyes zeneszerzők találhatnának ugyan közöttük egy-kettőt, melyet saját ízlésük szerint megzenésíthetnének; de tekintve, hogy a pályázatban előírt igényeknek egy sem felel meg átalában, akár részleteiben, s így sem tartami, sem formai tekintetben absolut becsű köztük nem találhatik: a bír.[áló] vál.[asztmány] a kitűzött 10 arany pályadíjat ez úttal kiadatni nem véleményezheti.' [...]

Kelt Pesten, aug. 26-án, 1869.

id. Ábrányi Kornél

a magy[ar]. daláregyesület titkára"

(Zenészeti Lapok, 1869. VIII. 29. 48. sz. 759-760.)

12. Három Bánk bán előadásról a nemzeti színházi „üzem” sodrásában

a) *„Múlt kedden (jún. 7-én) hosszabb szüneteltetés után Bánk bán adatott a nemzeti színházban. A nézőtér egészen megtelt a Batthyány gyászünnepélyre érkezett idegen vendégektől, kiknek élvezetes estélyük lehetett, mert az előadás igen szépen sikerült, mely méltán becsületet szerzett a nemzeti színháznak. Ellinger, ki az este hangja teljének birtokában volt s Pauliné, ki nem csak meghatóan énekelt, de játszott, alakított is, számos kihívások és egész taps-záporban részesültek.*

⁵⁰ Arany János fontos – a vers és zene helyes illeszkedéséről kifejtett – 1869-es esztétikai megnyilatkozása, mely ritkán idézett a zeneirodalomban.

Odry, lelkesen és nagy hatással énekelte Petur bánt s Kocsis Irma k.a. is dicséretet érdemel Gertrud nehéz szerepének sikeres betöltéséért. Kőszeghy, Pauli és Kaczvinszky is szabatosan működtek.

Az együttesek összevágók és erőteljesek voltak, valamint a zenekar is Erkel F. vezetése mellett mi kívánni valót sem hagyott. Ridley Kohne⁵¹ különösen kivált a viola d'amour magánrész szép előadása által. – Sok ily erőteljes előadást óhajtunk a nemzeti színpadon.”

(Zenészeti Lapok, 1870. VI. 12. 37. sz. 566.)

Viola d'amour⁵²

c)Viola d'amour szóló Reményi Ede kadenciájával

“Az elmúlt héten két oly opera került előadásra a nemz.[eti] színházban, melyekkel már nagyon régen nem találkozott a közönség. Az egyik volt Thomas „Hamlet”-je folyó hó 21-én, s a másik Erkel “Bánk bán”-ja okt. 26-án, mind a kettő zsúfolt ház mellett adatott s közönségünk mind két alkalommal beigazolta, hogy azok kedvenc operái közé tartoznak. Mind a kettőben Pauliné-é volt az est diadala, ki szűnni nem akaró tapsokat aratott. [...] Melindája is ezúttal az egész szerep jellemének megfelelő felfogás és kifejezés által tűnt ki.

Bánkot Stéger Ferenc adta első vendégjátékaúl, még pedig oly szép alakítás és énekelőadással, minőt csak e kiváló művésztől lehetett várni. Ő e szerepet nem csak drámailag emeli tökéletesen érvényre, hanem valódi kifejezést is tud adni mind ama érzelmi hullámzatoknak, melyek benne minduntalan váltakoznak. Stéger, dacára, hogy már két évtized óta uralja ritka tenorhangjával a színpadokat, még ma is annyi erőt, bájt és hajlékonyságot tud önteni hangjába, minőt kevesen pályatársai közül. S a mi legfőbb előnye: az az előadás enthusiasmus, mellyel mindenkor hat és gyűjt. Kőszeghy, Tiborc szerepét ez este oly valódi bensőséggel adta, hogy a közönség zajosan megtapsolta. Kocsis Irma, a királyné nehéz énekfekvésű szerepével dicséretreméltóan küzdött meg. Meg kell emlékeznünk Tallian-ról, ki Biberák

⁵¹ Ridley Kohne (1812-1892), kiváló hegedűművész, 1850-1870 között a Nemzeti Színház első hegedűse.

⁵² A 18. század első felében elterjedt alt-gamba, 6 vagy 7 húrja alatt ugyanannyi, a felsőkkel unisono rezonáló fémhúrral.

szerepében újabb tanújelét adá tehetségének és nagyobb szerepekre való képesültségének is. Pauli a magyar királyra szóló felköszöntést oly hévvel s erőteljességgel énekelte, hogy valódi viharos tetszést idézett elő. A viola d'-amour solót Reményi Ede⁵³ játszta s abba egy újabb szabad ábrándozású kadenciát szőtt bele, mellyel valamint az egész soló finom és érzelemteljes előadásával nagy hatást és méltó tapsokat aratott. Odry kissé indisponálva volt, s a bordalnak is csak egy szakaszát énekelte. [...]”
(Zenészeti Lapok, 1871. X. 29. 5. sz., 77.)

b) Gertrud-Bánk bán 2-ik felvonásbeli kettősét követően elmaradt az imakar és a király bevonulási jelenete

„Az elmúlt hét operai előadásai, szokottnál érdekesebb mozzanatokkal tüntettek fel. Ápril. 25-én majdnem egy félévi szüneteltetés és mellőzés után „Bánk bán” opera került színre nagyrészt új szereposztással. Melindát Balázsné assz., Tiborcot Odry, Petur bánt Maleczky s Biberachot Tallián énekelte. A közönség, mely a volt Orczy-kormány alatt jó részben elriadt már a színház látogatásától, ez úttal egészen megtölté a nézőtér s kitüntető tapsokkal fogadta mind a művet, mind pedig annak érdemdús szerzőjét, kit minden felvonás után zajosan ki is tapsolt. A címszerepet Stéger hirtelen rosszullete folytán Ellinger volt szíves rögtön elvállalni, ki ez este kiválóan hangja birtokában lévén, többször kiérdemelt tapsokat aratott. Az opera előadásán habár meglátszott sokhelyt az új szereplőknek még nem egész biztossága, még is összevágóan s kivált az együtteseket illetőleg, hatással ment véghez. Csak helyeselhető szerzőnek ama elhatározása is, hogy a 2-ik felvonást a királyné meggyilkolása utáni jelenettel bevégezte. Az utána következő imakari s bevonulási jelenetek mindig háborítólag hatottak a drámai hatásra s valóban csak óhajtották, hogy jövőre is azok kihagyásával adassék e felvonás. [...] A csattogó trilla nem éppen erős oldala Balázsnénak, [...] De a hol szép kötött hanghordozás, könnyed futamok és magyar hangsúlyozások kellettek, ott hangját és művészetét érvényre tudta emelni. Ez opera egyik főszemélyesítője, mindenesetre oly képviselőt nyert benne, kivel az elődök után is meg lehet szerző elégedve. Mind ő mind Ellinger, magán és kettős dalaik után többször zajos tapsokat arattak, ki kell emelniünk Odry alakítását és kifejező énekét, mely valódi művészi színvonalra emelkedett. Kvassayné a királynét méltóságteljesen és szerepe sokoldalú nehézségeivel szemközt is az igényeknek megfelelően személyesíté. Maleczky nem volt teljesen hangjánál, azonban dicséret illeti a szövegszavak érthető kiejtéséért. Tallián, Ormay (a király) jól betölték szerepköreiket. A híres viola d'amour-féle epizód ez úttal nem tett oly benyomást a közönségre, mint azelőtt.”

⁵³ Reményi Ede (1828-1898), nagynevű magyar hegedűművész (Szabolcsi), 1861-től a 70-es évek elejéig Magyarország zenei életének egyik legnépszerűbb egyénisége, korábban az ifjú Brahms felfedezője, a Berlioz, Wagner, Liszt nevével fémjelzett „ujromantikuskok” lelkes propagátora, számos nemzeti ügy, mások mellett a Petőfi szobor-alap lelkes támogatója.

(Zenészeti Lapok, 1873. V. 4. 17. sz., 133.)

13. A Brankovics György, mint a magyar zene „haladási jogának” képviselője:
bécsi bemutató terve⁵⁴

Az ősbemutató plakátja

„Magyar opera külföldön.
kedveli. Még csak a külföld van hátra. Most már ez is megjelent, hogy Brankovicsot a nemzeti színpad deszkáiról Európa elé vigye. Erkel Ferenc Brankovicsáról mi már az első előadások után határozottan kimondtuk, hogy e dalmű esemény a magyar zeneirodalomban s hivatva van nemzeti zenénk életrevalóságát Európa előtt megpecsételni. A sajtó – egy árva votum kivételével – a mi véleményünk szerint nyilatkozott a dalműről s a közönség is fokonyként oda emelkedett, hogy a nagy stíli operák közt Brankovicsot is rendkívül Pár nap előtt a bécsi udvari dalszínház küldötte, Doppler Ferenc, végig hallgatta Erkel Brankovicsát. Előadás után gratulált a nagyérdemű szerzőnek s azonnal kikérte tőle az előadhatás jogát a bécsi dalszínház részére, mit Erkel szívesen meg is adott neki. Mire soraink napvilágot látnak, a szöveg szabad fordítása nagyjában talán már el is készült s a jövő saisonban valószínűleg már a bécsi dalszínház műsorán lesz az első magyar opera, mely valaha Magyarország határain túl színre került.

Mi egy percre sem aggodunk a dalmű sikere felől. Oly szépen van az megírva, annyira kielégíti a dalmű legújabb igényeit, annyira szem előtt tartja ama modern s

⁵⁴ A Brankovics szövegét Wöhler, a Nemzeti Zenede német származású tanára fordította le. A bécsi bemutató terve azonban sajnos megghiúsult. – V. ö. Legány Dezső: Erkel Ferenc művei és korabeli történetük, Budapest, 1975, 106.

egyedül jogos irányt, mely kiválóképpen Wagner Richárdtól datálódik, hogy hatnia kell akárhol, akármily közönségre, ha minden megkivántatósága szerint adják elő.

Lapunk az első előadás után terjedelmes bírálatban méltatta Brankovicsot s előnyeit, hiányait egyaránt megjelölte. Ha most újra foglalkozunk vele s a róla adott magyarázatot mintegy kibővítjük, ez azért történik, mert a tudatlanság és malícia, vagy szövetségesük: a legegyszorúbb elfogultság megint résen van, hogy valamiképp gyöngíthesse az általános hatást s a közönségből sokakat a maga részére csábíthasson.

Az ellenlábaskok pártja két részre oszlik. Egyiknek az fáj, hogy Erkel nem a Hunyady László modorában írta Brankovicsát; a másik a miatt kesereg, hogy Erkel a nemzeti zene rovására concessiókat engedett Wagner Richárdnak. Csodálatos vád mind a kettő. Hogy mennyire alaptalanok, azonnal kimutatjuk. [...]

Erkel Ferenc Hunyady Lászlója szép dalmű s ezelőtt 29 évvel óriási vívmánya volt a magyar zenének, de már 1874-ben csak Brankovicsot írhatta meg, ha reputációját gyöngíteni nem akarta. 1848 előtt még nem volt magyar műzene; Erkelnek tehát meg kellett mutatnia Magyarországnak, hogy van magyar műzene magasabb értelemben is s Hunyady Lászlóval megmutatta; 1874-ben már nem azt kellett bebizonyítani, hogy létezik a magyar műzene, mert 25 év alatt meglepő virágzásnak indult nemzeti zenénk, hanem be kellett bizonyítani azt, hogy a magyar műzene világirodalmi jogosultsággal bír. [...]

Az, a ki Brankovicsot gáncsolja, egyenesen a magyar műzene haladási jogát vonja kétségbe, egyenesen azt tagadja, hogy a magyar műzenének az új korviszonyok légkörében szabadon ép úgy fejlődnie, mint a hogy irodalmunk fejlődött Bessenyeitől Vörösmarty-ig. – Azt mondják az ósdi urak, hogy meg kellett volna tartani a haladás fokozatait, a rendszeres fejlődés természetes processust, mert ugrást a művészet sem ismer s minden erőszakos lépés megbosszulja magát a következményekben. De hát van-e ugrás nemzeti zenénk fejlődési processusában? Természetellenes-e az a különbség, mely Hunyady Lászlót Brankovicstól elválasztja? Erkel működése a világon a legrendszeresebb. [...]. Erkel csak a tetszetős slendriánból emelte ki a magyar zenét, hogy azzal a világművészet régióiba szárnyaljon. Nem vont le semmit nemzeti zenénk lényegéből, sőt becsesebbé tette a magasabb forma által, melyben Európa előtt ezután megjelenhet. Ha e törekvés bűn volt, ha e törekvésben nagy sikert aratni vétek, akkor Erkel igazán nagy bűnös, – ámbár a pater paccavi-t [helyesen: Pater, peccavi=Atyám, vétkeztem] önök mondhatnák el helyette. [...]

A másik párt azzal vádolja Erkelt, hogy Brankovicsában concessiókat tett Wagner Richárdnak. Ezekkel röviden végezhetünk. Nagyobb bókot nem mondhatnak Erkelnek, mintha Wagner nevével hozzák kapcsolatba. Wagner minden elődjénél szebben és tisztábban érzékítette drámai zene ideálját; a zenei kifejezésnek megadta azt az igazságot, mely az olaszoknál dallamos kótya-vetyére került s máshol is torz alakban, rémítőn elferdítve jelent meg hosszú évek lefolyása alatt Wagner visszadta a drámai zene méltóságát, megtisztította a ráragadt salaktól, lényéhez illő eszményi légkörbe emelte, nimbuszal övezte homlokát, minden ízében megneemesítette s

fölruházta eddig álmodni sem mert hatalommal. Ezt tette Wagner Richárd. Ha már most Erkel Ferenc oly magasra tudott emelkedni, hogy átvehette Wagnertől azt, a mi nála szép, jó és hatalmas, a drámai igazságot, a zenei kifejezés igazságát, s ezt Európaszerte, még Verdi által is elfogadott magas műírányt szépen ki tudta egyeztetni a magyar zenével, mint ahogy ki is egyeztette, akkor ez a legnagyobb, legklasszikusabb érdem, amire csak magyar zeneköltő szert tehet. Reméljük, ily világos conclusió után több szót nem kell vesztegetnünk s nyugodtan bevárhatjuk a külföld ítéletét, melyről nemsokára hallani fogunk. (e.)” [=Ábrányi Kornél]
(Zenészeti Lapok, 1874. VI. 28. 9. sz., 66-67.)

14. 1875-ből közös hír a két utolsó operáról, a Névtelen hősök-ről és az „István király”-ról

Az ősbemutató plakátja (Wikipédia)

„A magyar operairodalom ismét ünnepnapra készülhet, Erkel Ferenc koszorus zeneköltőnk, egy időre félretevéen „Szent István” nagyszabásu zenedrámái művének folytatását, melyet tudvalevőleg az új operaház megnyitása alkalmára az új operaház megnyitása alkalmára ír Molnár György szövegére, s melyből jó rész már készen is van, most egy új 3 felv. magyar dalműven dolgozik, melynek címe: „Ismeretlen hősök”, s melynek szövegét az 1848-49-ki szabadságharcból Tóth Ede genialis színműírónk szolgáltatta a zeneköltőnek, ki őt erre különösen fölkérte.

Alkalmunk volt a nevezett szöveggönyvbe bővebben beletekinteni, s mondhatjuk, hogy az egyike a legsikerültebbeknek, miket e nemből ismerünk. Az eszme, a

kidolgozás, s főleg a tiszta versmérték, s azok nemzeties zamata, oly előnyöket nyujtanak a zeneköltőnek, melyek egy Erkel Ferencz kezében csak a legnagyobb sikerről biztosíthatnak. A dalmű még az őszig elkészül s még ez évben színre fog kerülni.”

(Zenészeti Lapok, 1875. VI. 13. 19. sz., 152.)

15. A Hunyadi László az operairodalom legnagyobb remekművei szomszédságában

A „királyi eskü” jelenete „Hunyady László” operából.

(Erkel Ferenc Honlap - OSzK)

„Múlt csütörtökön, szombaton és vasárnap egymásután három nagy operát hoztak színre: Hunyady Lászlót, Tell Vilmost és Don Juant. A fővárosi közönségnek nem lehet az a panasz, hogy nem részesül a legnagyobb szellemek termékeiben, vagy hogy egyoldalú művezetés miatt csak az operairodalom egyik ágára szoríttatik. A mostani művezetés tisztán a közönség igényeit tartva szem előtt, pártatlanul sorozza egymás mellé Mozartot, Aubert, Rossinit, Meyerbeert, Verdit s mindazokat, kik életre érdemesek. A nagy szellemek közt, a magyar operairodalom érdemdús teremtményének is kiváló hely jut. Erkel Ferenc műveit nem csak a nemzeti szempont tartja fenn, hanem inkább és főleg az az abszolút becs, az a változatlan belérték, mely azokban rejlik. Jogosult büszkeség foglalja el szívünket, valahányszor Erkel Ferenc gondolatdús, dallamos, nemzeti inspirációtól áthatott operáit halljuk s méltón csodálkozhatunk azok fölött, kik e kitűnő, bevégezett operák hallatára is kétkedni mernek a magyar zene jövőjében és életrevalóságában.

Hunyady László diadalmasan tartja fel helyét a műsoron évtizedek óta. A romboló idő, mely annyi szellemi munkát semmisít meg, tesz elavulttá: Hunyady László fölött nyomtalanul röpi el; frissességéből nem törült le, hatásából nem vonhatott el semmit. A csütörtöki előadás alkalmából is zajos tetszésre ragadta a

közönséget s a koszorús szerzőnek többször ki kellett jönni a lámpák elé a hosszas és lelkesedett tapsokra. Ellinger több heti betegség után ekkor lépett fel először a címszerepben. Előzékenyen fogadták; látszott, hogy a veterán tenorista nem utolsó helyen áll a közönség kegyében [...] Szilágyi Erzsébetet Benza Ida szokott bravourral énekelte; a Lagrange-ária után szünni nem akaró taps volt jutalma. Újabb időben hangja némileg tisztult, – örömmel jegyezzük föl. Maleczkyné Gara Mária szerepét sok ízléssel adta s a tetszést megérdemelte ott, hol a szerep inkább lyrai, például a 3-ik felvonás duettjében. A drámaibb részek inkább elmosódtak. A rendezőség sok feltűnő hanyagsággal járt el az egész darab alatt, mi méltán megrovás alá eshetik. Böhm rendező úr gyakran nyújt alkalmat az ily megrovásokra más operákban is. Nem ártana kissé jobban emlékeztetni kötelességére. (Szombaton Tell Vilmos került színre...)”

(Zenészeti Lapok, 1876. I. 12. 1. sz., 5. o.)

16. Erkel Ferenc, a Filharmóniai Társaság karnagya, Beethoven IX. szimfóniáját vezényli

Erkel Ferenc, a zenekar alapító karmestere ([Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekara](#))

„Az első philh. hangverseny szép közönséget gyűjtött a színházba. A társulat, életrevalóságát s hogy magasztos rendeltetésének képes megfelelni, fényesen igazolta. A 9-ik symphonia előadása Beethoventől általában véve, becsületére válhatik. Századunknak ez egyik legóriásibb szellemi alkotása; - midőn pár évvel ezelőtt először előadatott, kimerítőleg ismertettük. Ez úttal csak annyit jegyzünk fel, hogy a társulat megerősített zenekara gondos tanulmányt fordított Erkel F. kiváló igazgatása alatt annak méltó előadására, s ha nem is mondhatjuk, hogy minden tekintetben és minden részletében kielégíté az e műhöz kötött igényeket, de annyit igen is, hogy élvezettel hallgathatta a közönség. Mi magában is sok, ha meggondoljuk a velejáró óriás nehézségeket. Rendkívül sok összgyakorlás és kiváló erők igényeltetnek ahhoz, hogy e mű minden árnyalata művészileg kidomborodjék. Minden hangszerre nézve kiváló képviselőkkel bír a nemzeti színház zenekara, de

nem a műkedvelők mind, kik benne részt vettek. Évek kellene ahhoz, hogy egy testület egészen eggyé forrjon, egy ily nagyszerű mű előadásában.

Rietz⁵⁵ versenynyitánya kellő szabatosság és tűzzel adatott elő. Abban leginkább a masszák vannak hivatva hatást költeni. Maga a mű ügyesen és sok rafineriával írt zenekari mű. Eredeti gondolat nem sok van benne s egészben véve csak ügyes és hatásos karmesteri dolgozat, mely a nagy közönségnek mindig tetszeni fog. Pauliné szépen értelmezett egy magándalt Gluck „Orpheusából” és érdemlett tapsokban részesült. - A szépszájú közönség sok elismeréssel adózott a társulatnak s Erkel Ferencnek, kinek igazgató pálcája már előre biztosítja a többi előadás sikerét is.”
(Zenészeti Lapok, 1867. XI. 24. 8. sz., 124. hasáb)

17. Erkel Ferenc zeneakadémiai megnyitó beszéde 1875. nov. 14-én

Hal tér. Itt volt először a Zeneakadémia

*„Nagyméltóságú közoktatási Miniszter Úr!⁵⁶
Mélyen tisztelt vendégkoszorú!*

”[...] ama szerencsés és örvendetes helyzetben vagyok, hogy Nagymgod [Nagyméltóságod] és a mélyen tisztelt vendégkoszorú nagybecsű színe előtt az országos magyar királyi zeneakadémiának első tanfolyamát immár a mai napon megnyitottnak nyilváníthatom.

S e mai nap örökké nevezetes közművelődési mozzanatot fog jelezni a magyar haza műtörténelmi év lapjain, mely Nagymgod fényes nevével lesz összekötve ki e

⁵⁵ Rietz, Julius (1812-1877), német karmester és zeneszerző, a Mendelssohn-iskola kiváló képviselője.

⁵⁶ Erkel zeneakadémiai megnyitó beszéde az intézmény a felavatására érkezett Trefort Ágoston (1817-1888) vallás- és közoktatásügyi miniszter, a MTA későbbi elnöke és kísérete jelenlétében (hivatali ideje: 1872-1888).

műintézet életbeléptetésének nagy horderejét melegen felkarolva, annak az ország kedvezőtlenebb anyagi viszonyai mellett is testet és életet adni méltóztatott.

Nagy horderejűnek és további kifejlődése keretében, messze kihatónak kell nevezniünk ez új műintézetet, nem csak azért, mert mint magasabb műképző csarnok, a nálunk még kellő behatással nem méltányolt zeneművészetet is kiemeli a kezdetleges fogalmak homályából s azt a tudomány, és az általános világműveltség színvonalára emeli: hanem, azért is, mert mindnyájunk által rég óhajtott alkalmat nyújt arra nézve, hogy nemzeti életünkkel oly mélyen egybeforrott s immár az egész világ által figyelemre méltatott drága kincsünk: a magyar zene világpolgári jogosultságát s legmagasabb kifejlődésre való képességét az állami közoktatás magaslatáról is hirdethessük.

De van a most elsorolt közművelődési kihatások mellett, még egy oly ritka, mondhatni, egyedül álló európai jelentősége is az orsz. magy. kir. zeneakadémiának, – minővel még egy hasonló műintézet sem dicsekedhetett a világon. S ez az, hogy nagy hazánkfia Liszt Ferenc, ki hazafiúi áldozatkészségének már számtalanszor adá tanújelét, e műintézet kötelékei által nem csak állandóan van hazánkhoz fűzve, mint ennek elnöke, és szellemi vezére: hanem még a legmagasabb művészeti értelmezés és gyakorlati útmutatás mezején is közvetlen érintkezésbe lép a hazai tehetségekkel, s így az ő teremtmény és termékenyítő lángszellemével első sorba hazánk művészeti oltárát világtítja meg.

A legmélyebb sajnálattal kell itt megemlékezni ama előre nem láthatólag közbejött akadályról, mely Liszt Ferencet az orsz. zeneakadémia megnyitási ünnepélyének napján körünkben megjelenhetni meggátolta. De birjuk írásbeli biztosítását, hogy rövid idő lefolyása alatt hazafiúi kedves kötelességének ismerendi állását elfoglalni, és saját szavaival élve: ereje legjobb részével közreműködni az építkezés és fejlesztés nagy munkájában.

Nagymgod kegyessége és megtisztelő bizalma folytán az orsz. Zeneakadémia igazgatói és egyik tanári állomására lett kineveztetésemet elfogadni, dacára az építkezés sokoldalú nehézségeinek valamint az uttörés nem mindenkor hálás munkájának, hazafiúi kötelességemnek ismertem, nemcsak azért, mert hazai közművelődésünk eme terén is, minden honpolgár hivatva van erejének porszemeivel is hozzá járulni az építkezéshez: hanem főleg azért, mert e helyen közvetlenül alkalmam nyiland szorosabban érintkezhetni hazám előretörő s a művészeti szépiért lelkesülni tudó magyar ifjúságával [...]

A művészet az ég legszebb, legdicsőbb adománya. A ki annak éltető, lelkesítő légkörét szívja, kétszeresen megneemesült szívet hord keblében s kétszeresen fokozott melegséggel tudja szeretni a hazát is. De mert nagy igazságot rejt a költő szava mely azt tartja, hogy a művészet csak a művészek által emelkedik és süllyed [!]: igyekezzenek önök elsajátítani mind ama szép és nemes tulajdonokat, melyek az embert valódi emberré teszik, mert csak mint ilyenek kezébe lesz aztán bizton letéve hazánk művészetének virágzó sorsa is. Ne szeressék a művészetet, csupán az ő külső csillogó fényeért és anyagi eredményeiért, hanem ama megneemesítő hatalmáért, mellyel az emberiség nemtője, s mint az örök szép szétrombolhatlan [!] ideálja, soha

ki nem apadható forrását képezi a jónak, a nemesnek és a dicsőnek.

Az általános [!] művészeti szép mellett, legyenek önök hű ápolói és lelkes képviselői a haza művészetnek is, mert egy nemzet elévülhetetlen hatalmát és fölényét csak is annak tudományos, irodalmi, és művészeti magaslata képezi.

Ugy a magam, mint tisztelt tanártársaim, valamint e műintézet növendékei nevében, kik a haza minden részéből ide seregelve az egész ország érzületét vannak hivatva képviselni, a legmélyebb hódolattal adózunk Felséges Urunk és királyunknak; örök hálával a magyar országgyűlésnek, és Nagymgodnak, hogy lehetőségessé tette az orsz. Zeneakad. életbeléptetésével messzekiható lendületet adni az általános és nemzeti zeneművészetnek hazánkban is, mely hogy a magyar nemzet szellemi kifejlődése előnyére örökvirulásnak örvendjen: minden igaz honpolgárnak csak legfőbb óhaját képezheti.

Tartsa meg Nagygod állandó kegyében e nagyreményű és jövőjű intézetet s fogadja ismételten mindnyájunknak abbeli legfőbb kívánságát, hogy az Isten még sokáig éltesse Nagymgodat a hazai oktatásügy, a tudomány, művészet felvirágzására.”

(Zenészeti Lapok, 1875. XI. 25. 35. sz., 275-277.)

18. Liszt-Erkel-csoportkép Schundaéknál népzeneész cimbalmosokkal,
Erkel Ferenc Gyula fiával

Álló sor balról jobbra: Richter János, Ábrányi Kornél, Erkel Gyula, Schunda Vencel József, előttük ülve Liszt Ferenc, Pintér Pál (a cimbalomnál) és Erkel Ferenc. Erkel mögött Huber Károly és Erkel Sándor. - Fedoszov Júlia szíves közlése.)

„Folyó hó 27-én Liszt F.[erenc] többek kíséretében (ezek közt Erkel Ferenc és Erkel Gyula) meglátogatta Schunda J.[ózsef]⁵⁷ műhelyiségét, hol ez alkalommal két pompás pedal cimbalmot mutatott be a mesternek, melyeken két ügyes népzeneész cimbalmos több darabot játszott el, [...] a mester ítélete alá bocsátván a két

⁵⁷ Schunda Vencel József (1845-1923) pesti hangszergyáros. 1874-ben alkotta meg az első pedálos cimbalmot, majd munkássága folyamán mintegy 10 ezer cimbalmot készített. A tárogaó szerkezetét is újjá alakította. Az 1875. február 27-ei Liszt-Erkel látogatás a Schunda-műhelyt ért legnagyobb zenetörténeti jelentőségű megtiszteltetés volt.

cimbalom zenészeti hatását. Liszt, valamint a többi művészek is előnyösen győződtek meg a hangszerek érdekes használhatósága felől, főleg nagy zenekari combinatioknál, s igen elismerőleg nyilatkoztak a Schunda által eszközölt tökélyesbítések felett...”

(Zenészeti Lapok, 1875. II. 28. 8. sz., 64.)

x Szőnyiné Szerző Katalin, Szabolcsi Bence díjas zenetörténész, művészeti író, a MMA rendes tagja.